

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2016

Bc. Magdaléna Kopecká

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Magdaléna Kopecká

**Příběh adopce dítěte předjednané v rámci vzájemné
dohody mezi adoptivními rodiči a biologickou matkou
v době kolem porodu a následné souvislosti**

Vedoucí závěrečné práce:
Mgr. Hana Šlechtová Ph.D.

Olomouc 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně za použití veškeré uvedené literatury a zdrojů.

V Olomouci dne 13. 4. 2016

Bc. Magdaléna Kopecká

.....

Poděkování

Tímto bych chtěla moc poděkovat Mgr. Haně Šlechtové Ph.D., za její ochotu, vedení, zájem, cenné rady a čas, který mi věnovala při konzultování této diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala mým komunikačním partnerům, za jejich ochotu, čas, spolupráci a za sdělení svého osobního příběhu.

Obsah

ÚVOD.....	7
1 OSVOJENÍ DÍTĚTE V KONTEXTU ČESKÉHO INSTITUCIONÁLNÍHO A LEGISLATIVNÍHO UKOTVENÍ.....	10
1.1 PLATNÁ LEGISLATIVA Z ROKU 2003	11
1.2 OSVOJENÍ JAKO FORMA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE.....	13
1.3 ZRUŠITELNÉ A NEZRUŠITELNÉ OSVOJENÍ	14
1.4 PODMÍNKY VZTAHOVANÉ K OSOBĚ OSVOJITELE A OSVOJOVANÉHO	15
1.4.1 Kdo může být osvojitelem.....	15
1.4.2 Kdo může být osvojený.....	16
1.5 PROCES OSVOJENÍ.....	17
2 PROBLEMATIKA OSVOJENÍ V KONTEXTU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE A SOCIÁLNÍCH NOREM.....	21
2.1 VÝVOJ DÍTĚTE Z POHLEDU PSYCHOLOGIE A SOCIÁLNÍCH NOREM A SOUVISEJÍCÍ DŮRAZY V ROLI RODIČE.....	21
2.2 VĚK DÍTĚTE V DOBĚ OSVOJENÍ JAKO VÝZNAMNÁ PROMĚNNÁ V PROCESU OSVOJENÍ.....	24
2.2.1 Novorozeneček, kojeneček (0-1 rok).....	24
2.2.2 Rané dětství (1-3 roky).....	26
2.2.3 Období hry (3-6 let).....	27
2.2.4 Školní věk (6-12 let).....	28
2.2.5 Adolescence (12-20 let)	29
2.2.5.1 Časná adolescence (10-13 let).....	30
2.2.5.2 Střední adolescence (14-16 let).....	30
2.2.5.3 Pozdní adolescence (17-20 let).....	31
3 DALŠÍ PSYCHOLOGICKÉ A SOCIÁLNÍ SOUVISLOSTI OSVOJENÍ.....	33
3.1 SOUČASNÉ SPOLEČENSKY RELEVANTNÍ MOTIVACE OSVOJITELŮ	34
3.2 PROBLEMATIKA INFORMOVÁNÍ DÍTĚTE O JEHO PŮVODU, OSVOJENÍ A DALŠÍCH SOUVISLOSTECH	36
3.3 OSVOJENÍ V KONTEXTU DALŠÍCH PŘÍBUZENSKÝCH VZTAHŮ A REAKCÍ OKOLÍ.....	37
4 METODOLOGIE A ETICKÉ SOUVISLOSTI VÝZKUMU	39
4.1 VÝZKUMNÁ METODA	39
4.2 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	40
4.3 ETIKA VÝZKUMU	41
4.4 POPIS VÝZKUMNÉHO SOUBORU.....	42
5 SEZNÁMENÍ SE ZÁKLADNÍMI SOUVISLOSTMI A AKTÉRY PŘÍBĚHU	43
5.1 STRUČNÉ UVEDENÍ DO SOUVISLOSTÍ.....	43
5.2 JEDNÁNÍ A ROLE BIOLOGICKÉ MATKY.....	44
5.3 JEDNÁNÍ A ROLE MARTINY JAKOŽTO ADOPTIVNÍ MATKY	46
5.4 ROLE A JEDNÁNÍ MARTINA JAKOŽTO BIOLOGICKÉHO OTCE	48
5.5 PRVNÍ ÚVAHY O ADOPCI.....	50

6	POSTUP ADOPCE A PRVNÍ SETKÁNÍ DÍTĚTE S RODINOU	51
6.1	POPIS POSTUPU ADOPCE ZE STRANY ADOPTIVNÍCH RODIČŮ	51
6.2	ROZHOVORY S OSTATNÍMI ČLENY RODINY	52
6.3	SETKÁNÍ S ANDREOU JAKOŽTO BIOLOGICKOU MATKOU	54
6.4	VYZVEDNUTÍ SANDRY V KOJENECKÉM ÚSTAVU NA ZÁKLADĚ DOHODY S BIOLOGICKOU MATKOU	55
6.5	PRVNÍ SETKÁNÍ SANDRY S RODINOU.....	57
6.6	PŘIZPŮSOBENÍ RODINY NOVÉ SITUACI	58
7	POPIS POSTUPU ADOPCE Z PRÁVNÍHO A INSTITUCIONÁLNÍHO HLEDISKA	60
8	VZTAHOVÉ UKOTVENÍ SANDRY V ADOPTIVNÍ RODINĚ	65
8.1	BUDOVÁNÍ VZTAHU SE SANDROU	65
8.2	INFORMOVÁNÍ DÍTĚTE O ADOPCI	66
9	ADAPTACE SANDRY V KONTEXTU ZDRAVOTNÍCH RIZIK A JEJÍMU POSTOJI K BIOLOGICKÉ RODINĚ	69
9.1	ZDRAVOTNÍ STAV SANDRY VE SROVNÁNÍ SE SESTROU KLAUDIÍ.....	69
9.2	SANDŘIN POSTOJ K BIOLOGICKÉ RODINĚ	70
9.3	DNEŠNÍ SITUACE.....	71
9.4	ZAJÍMAVÉ FAKTORY	73
9.5	DOTAZOVÁNÍ OKOLÍ.....	74
	ZÁVĚR.....	75
	ANOTACE.....	79
	ANNOTATION	79
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	80

Úvod

Práce se zabývá osvojením dítěte v České republice, která je nejčastější formou náhradní rodinné péče. Práce nahlíží na téma z pohledu práva, psychologie, sociální práce i sociálních souvislostí. Náhradní rodinné péči se z různých pohledů věnuje řada publikací, odborných článků, které budou v práci zohledněny. V práci se budou objevovat i legislativy dvou různých období. Práce bude zaměřena na osvojení po dohodě mezi biologickou matkou a adoptivními manželi, o které v dřívější legislativě není žádná zmínka.

Cílem je představení a analýza konkrétního případu adopce předjednané v rámci vzájemné dohody mezi adoptivními rodiči a biologickou matkou, to vše na základě teoretických východisek z konceptuální části diplomové práce. Byla použita metoda kvalitativního výzkumu prováděného formou narativních rozhovorů, které byly absolvovány jednotlivě s adoptivními rodiči. Narativní rozhovor byl dále obohacen o doplňující otázky. Podklady pro konceptuální část, o kterou se opírá část výzkumná, jsem čerpala ze současné i dřívější legislativy a dalších českých i zahraničních pramenů, které se věnují problematice náhradní rodinné péče a vývoji dítěte.

Konceptuální část pojednává o legislativním ukotvení náhradní rodinné péče, která se nachází zejména v Občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., s účinností od 1. 1. 2014. Občanský zákoník ve své druhé části hovoří o rodinném právu, kde ve druhém oddílu uvádí zákony upravující osvojení. Jak zákon, tak i diplomová práce pojednává o typech osvojení, podmínkách z hlediska žadatelů i osvojence. Podrobně je popsán také celý proces získávání dítěte do péče. V práci se věnuji již neplatnému zákonu o rodině č. 94/1963 Sb., upravující paragrafy, které byly použity během celého průběhu případu adopce nezletilého dítěte, jehož příběh je hlavním předmětem této práce.

Jedna z kapitol se věnuje vývoji dítěte a roli rodiče v jednotlivých stádiích. Vývoj dítěte je popsán z pohledu psychologie, kdy jsou zohledněny genetické předpoklady, ale také vlivy prostředí. Vývojové fáze popisují procesy socializace a podněty nutné ke

zdárnému vývoji jedince. Fáze vývoje jsou popsány se zřetelem na osvojení v daném období. Každé období má svá specifika, což se může projevit i při adopci. Vývoj dítěte je popsán již od početí, kdy se vyvíjí mozkové buňky a plod začíná reagovat na podněty z prostředí. Rodič je nezastupitelným článkem ve vývoji dítěte.

Důraz je kladen na nejvýznamnější sociální skupinu, rodinu, která zásadně ovlivňuje psychický vývoj jedince. S postupným vývojem dítěte je nutné, aby jedinec byl postupně socializován a rozvíjel se mezi dalšími vrstevníky v rámci různých systémů.

V dalších kapitolách popisují psychologické a sociální souvislosti osvojení s důrazem na rodinu. Osvětlují motivace žadatelů o svěřeni dítěte do péče, představují i některé osobnostní kvality a motivace, které jsou předpokladem pro náhradní rodičovství. Zabývá se problematikou informování dítěte o jeho původu, kdy zákon uděluje povinnost informování jedince a dále práce pojednává o zásadách sdělování skutečnosti o původu dítěte.

Konceptuální část řeší další příbuzenské vztahy, které mají na dítě nepochybně vliv, protože se dítě stává součástí širších sociálních sítí a vazeb, kde je nutná příprava celého příbuzenského okolí na příchod dítěte. Významnou roli zde představuje komunikace, která je nezbytná k úspěšnému začlenění jedince do nové rodiny.

Další součástí diplomové práce je výzkumná část, ve které je představen a analyzován příběh adopce dítěte předjednané v rámci vzájemné dohody mezi adoptivními rodiči a biologickou matkou v době kolem porodu. Následuje popis nadcházejících souvislostí.

Konceptuální část prezentuje určitá teoretická východiska, která mi pomohla lépe porozumět zkoumané problematice, pochopit jednání aktérů a tak lépe zjištění analyzovat. Výzkumná část je zaměřena na příběh adopce a její aktéry.

Adoptivními rodiči jsou manželé, kteří žijí v dlouhodobém a spokojeném manželství se dvěma vlastními dětmi. Manželé mají touhu po dalším dítěti, avšak při opakovaných pokusech o otěhotnění zažili několik samovolných potratů uskutečněných v krátkém časovém intervalu.

Tito komunikační partneři mi poskytli celistvý příběh o jejich životě, ve kterém se jim nabídla možnost získat dítě formou osvojení. Díky zvolené metodě výzkumu jsem získala důležité informace o celém průběhu osvojení. Těmto rozhovorům jsem přidělila kódy, které jsem ve výzkumné části okomentovala a následně příběh popsala spolu s informacemi z odborné literatury.

1 Osvojení dítěte v kontextu českého institucionálního a legislativního ukotvení

Právní vymezení náhradní rodinné péče v České republice nalezneme v Občanském zákoníku č. 89/2012 Sb., s účinností od 1. 1. 2014, který hovoří o náhradní rodinné péči jako o souhrnném označení pro všechny druhy nekolektivní péče o děti, o které se z nejrůznějších důvodů nemohou starat biologičtí rodiče. (Nožářová, 2012, s. 11)

„Je to forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno náhradními rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině. Tou je u nás zejména osvojení (adopce) a pěstounská péče.“ (Matějček, 1999, s. 31)

Pravomoci krajského úřadu při procesu náhradní rodinné péče upravuje Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. (Zákon č. 359/1999 Sb., § 11) Další legislativní oporou je zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, se svou poslední novelizací 312/2013 s účinností od 1. 1. 2014. V § 8a odst. 3 je uvedeno, že do sbírky listin na matrice mohou nahlédnout osvojitelé a po dovršení věku 12 let i osvojenec, pokud nebylo soudem rozhodnuto o utajení osvojení. V takovém případě může nahlédnout osvojenec až po nabytí svéprávnosti. Stejný paragraf, odst. 4 řeší případ, kdy matka zažádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem. Dítě může nahlédnout do listin po dovršení 12 let. Matka sice není uvedena v rodném listu dítěte ani v knize narození, ale matrika o ní údaje má od porodnice.

Osvojení může dítěti poskytnout zdroj stabilní, milující rodiny, kterou institucionální a pěstounská péče poskytnout nemůže. Při absenci stabilní rodiny a výhod konstantní péče a pozornosti jsou děti ohroženy nebezpečím fyzických, kognitivních a emocionálních deficitů. Osvojení nemůže zabránit těmto deficitům ústavní péče, ale pro tyto děti, které zažívají zanedbávání před přijetím, je to nejlepší řešení. Obecně platí, že adopce je dobrá věc pro děti, které potřebují rodiny. (Baylis, 2014)

1.1 Platná legislativa z roku 2003

Právní vymezení osvojení v České republice k roku 2003 nalezneme v Zákoně o rodině č. 94/1963 Sb. s účinností od 1. 4. 1964 a zrušení k 1. 1. 2014 (Zákon č. 89/2012 Sb.).

Dle § 63 (Zákon č. 94/1963 Sb.) osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojenцем stejný poměr jako je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojenцем a příbuznými poměr příbuzenský. Při výchově dětí mají osvojitelé rodičovskou zodpovědnost. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele, kdy osvojitelem mohou být pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti. Na základě pravomocného rozhodnutí o osvojení se do knihy narození matriky zapíše osvojitelé.

Mezi osvojitelem a osvojovaným musí být přiměřený věkový rozdíl a osvojit lze nezletilého, pokud je mu to ku prospěchu. K osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce dítěte, které má být osvojeno. K osvojení je třeba souhlasu rodiče, jeho souhlas není třeba, pokud zjevně nemá zájem o dítě. O zjevný nezájem rodiče se jedná tehdy, trvá-li alespoň 3 měsíce od posledního projeveného zájmu.

§ 68 (Zákon č. 94/1963 Sb.) hovoří o souhlasu rodičů, kterého není třeba v případě, jestliže rodiče dají souhlas k osvojení předem, bez vztahu k určitým osvojitelům. Souhlas předem musí být dán osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze toliko do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů. V jiném případě je nutný souhlas opatrovníka.

Dříve než rozhodne soud, musí být dítě v péči budoucího osvojitele nejméně po dobu tří měsíců a to na jeho náklady.

„Soud je povinen zjistit na základě lékařského vyšetření a dalších potřebných vyšetření zdravotní stav osvojitelů, jejich osobnostní dispozice a motivaci k osvojení a

posoudit, zda se nepříčí účelům osvojení a s výsledky svého šetření seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Je povinen zjistit zdravotní stav osvojence a s výsledky

svého zjištění seznámit osvojitele i zákonného zástupce osvojence. Soud je povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí.“ (Zákon č. 94/1963 Sb., § 70)

Dalším důležitým zákonem je Zákon č. 359 ze dne 9. 12. 1999 o sociálně-právní ochraně dětí, ve kterém se v § 5 hovoří o zájmu a blahu dítěte, ochraně rodičovství a rodiny a vzájemném právu rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Což jsou přední hlediska sociálně-právní ochrany.

„Poskytovatel zdravotních služeb je povinen neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, že matka po narození dítěte dítě opustila a zanechala je v jeho zdravotnickém zařízení. Každý, kdo se souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a bez rozhodnutí příslušného orgánu převezme dítě do své péče s úmyslem přijmout dítě do své trvalé péče, je povinen tuto skutečnost neprodleně oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.“ (Zákon č. 359/1999 Sb., § 10a)

Krajský úřad zajišťuje přípravu fyzických osob stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny. Orgány sociálně právní ochrany při svěřeni dítěte do osvojitelské rodiny jsou povinny žadatelům o osvojení poskytnout poradenství a pomoc.

§ 74 – 75 zákona č. 94/1963 Sb. vysvětluje, že nezrušitelně osvojit lze jen nezletilého staršího jednoho roku. Takto mohou osvojit dítě pouze manželé, nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství a nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.

1.2 Osvojení jako forma náhradní rodinné péče

Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Při osvojení vzniká mezi osvojitelem a osvojencem stejný vztah, jako je mezi rodičem a dítětem, nebo tu alespoň jsou základy takového vztahu. Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy. O osvojení rozhoduje soud na návrh osoby, která chce osobu osvojit. Po rozhodnutí soudu ve prospěch osvojitele či osvojitelů se tyto osoby zapíší do matriky jako rodiče. (Zákon č. 89/2012, § 794 – 797)

Adopce neboli osvojení je forma náhradní rodinné péče. Cílem osvojení je také zejména vytvořit osvojenému dítěti stabilní a harmonický domov. (Průcha, Walterová, Mareš, 2013, s. 395) Hlavním společenským účelem osvojení je zabezpečit osvojení rodinné prostředí a výchovu v rodině osvojitele. (Burešová, Poláchová, Vašťáková, Vyhnálková, s. 16)

„Adopce je absolutně nejčastější forma náhradní rodinné péče v České republice.“
(Nožírková, 2012, s. 12)

Při osvojení přijímají jednotlivci, či manželé, opuštěnou osobu za vlastní a vznikají jim k ní práva a povinnosti, ale také vztah stejný jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi, dále i stejné příjmení a příbuzenství. (Matějček, 1999, s. 33)

Je to uměle, právně navození vztahu mezi osvojitelem a osvojencem tak, jako je mezi biologickým rodičem a dítětem. O osvojení rozhoduje soud, péče před osvojením je na náklady zájemce pečující o dítě, a to po dobu nezbytně dlouhou pro přesvědčivé zjištění, že mezi osvojitelem a dítětem byl vytvořen vztah, nejdříve však po uplynutí šesti měsíců. (Nožírková. 2012, s. 14)

„Pro péči o dítě a vytváření harmonického prostředí pro příznivý vývoj dítěte je rodina nezastupitelná. Proto v případech, kdy vlastní rodina dítěte je z různých důvodů nefunkční a nemůže péči o děti zabezpečit, je třeba, pokud je to vhodné, zajistit pro dítě náhradní rodinnou péči.“ (Nožírková, 2012, s. 12)

1.3 Zrušitelné a nezrušitelné osvojení

Zákon o rodině 94/1963 Sb. rozlišoval dva druhy adopce a to zrušitelnou a nezrušitelnou adopci. Zrušitelná adopce – tzv. adopce prvního stupně, která znamená péči o dítě, kdy práva a povinnosti rodičů přechází na osvojitele, ale v rodném listě zůstávají zapsaní biologičtí rodiče. Toto prosté osvojení je zrušitelné, a v okamžiku zrušení veškerá práva a povinnosti mezi rodiči a dítětem zanikají. (Matějček, 1999, s. 33)

Pro důležité důvody, o kterých rozhodne soud, může být osvojení na návrh osvojitele zrušeno. Osvojení však není zrušitelné po uplynutí tří let od rozhodnutí o adopci. To však neplatí, pokud je adopce v rozporu se zákonem. Zrušením je obnoven předchozí příbuzenský poměr. Zrušení osvojení nebrání tomu, aby byl osvojený opět adoptován. (Zákon č. 89/2012, § 840 - 845)

Nezrušitelná adopce – tzv. adopce druhého stupně, se v praxi využívala častěji a lišila se tím, že osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte namísto rodičů biologických. (Matějček, 1999, s. 33)

Nový občanský zákoník termíny zrušitelná a nezrušitelná adopce nepoužívá, § 840 odst. 2 pouze hovoří o nemožnosti zrušit osvojení po 3 letech od rozhodnutí o osvojení, s výjimkou osvojení v rozporu se zákonem.

Adopce neboli osvojení je považována za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče. Dle Matějčka v České republice existuje přibližně 13% sterilních manželství, a většina z nich se snaží o adoptování jedince. Tito lidé jsou motivováni především touhou po dítěti a rozšíření své rodiny. Jelikož jejich nároky jsou vysoké, proces adopce může trvat i několik let. Nebo k ní nemusí vůbec dojít například kvůli rozpadu manželství. (Matějček, 1999, s. 33)

„Osvojení se týká dětí, které jsou tzv. právně volné. Znamená to, že jejich rodiče se jich vzdali hned po narození a toto svoje rozhodnutí stvrdili po uplynutí ochranné lhůty, která trvá šest týdnů, nebo že je splněna doba tzv. kvalifikovaného nezájmu, což je u novorozenců dva měsíce, u starších dětí šest měsíců.“ (Zezulová, 2012, s. 15)

Dítě je právně volné, pokud rodič či zákonný zástupce podal písemný souhlas s osvojením. Tento souhlas není možné podat dříve, než uplyne doba šesti týdnů po narození dítěte. Do tří měsíců je možné souhlas odvolat. Většinou se souhlas podává soudy, kdy žadatele biologičtí rodiče neznají. Existuje však i možnost podání souhlasu k osvojení k určitým rodičům. Dále může být dítě právně volné kvůli nezájmu rodičů a to dvojího typu – žádný zájem a kvalifikovaný. První typ se projevuje žádným zájmem o dítě od jeho narození. Kvalifikovaný nezájem je specifikován jako nezájem o době alespoň šesti měsíců od jeho předání či odebrání do péče jiné osoby nebo zařízení. (Gabriel, Novák, 2008, s. 42 – 46)

Při osvojení dítě získává příjmení osvojitelů, a vzniká tak po právní stránce příbuzenský vztah mezi osvojencem a osvojitelem, stejně tak mezi dítětem a příbuznými osvojitelů. V ČR lze většinou osvojit nezletilé dítě, které je právně volné a které může osvojit manželský pár, jeden z páru se souhlasem manžela, a také manžel rodiče dítěte. Výjimečně může dítě osvojit i osoba dlouhodobě žijící bez partnera.

1.4 Podmínky vztahované k osobě osvojitele a osvojovaného

1.4.1 Kdo může být osvojitelem

Osvojitelem může být pouze osoba zletilá a svéprávná. Ta se zaručuje svými osobními vlastnostmi a způsobem života, jakož i důvody a pohnutkami, které ji vedou k osvojení, že bude dobrým rodičem pro osvojované dítě. Zdravotní stav osvojitelů nesmí ve značné míře omezovat péči o osvojené dítě. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 799)

„Osvojují-li manželé, podávají návrh na osvojení společně jako společní osvojitelé.“
(Zákon č. 89/2012 Sb., § 800)

Osvojuje-li osoba, která je rodičem, musí soud zhodnotit, zda osvojení není v zásadním rozporu se zájmy dětí osvojitele. Majetkové zájmy nejsou rozhodující pro toto

zhodnocení. Mezi osvojitelem a osvojovaným dítětem je nutný přiměřený věkový rozdíl. Ten by neměl být menší než šestnáct let. K osvojení nesmí dojít bez souhlasu rodičů dítěte nebo osob, které jsou oprávněny dát souhlas za rodiče. Souhlas může být vzat zpět do 3 měsíců od jeho podání. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 800 – 805)

1.4.2 Kdo může být osvojený

Osvojit lze nezletilé dítě, které nenabýlo plné svéprávnosti. Matka osvojovaného dítěte může dát souhlas k osvojení nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Souhlas rodiče k osvojení dítěte není třeba u rodiče, který zjevně nemá zájem o dítě. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 802 – 819)

Osvojit však lze i zletilého a to v případě, že je stejným osvojitelem osvojen i jeho nezletilý sourozenec či zahájení řízení proběhlo v době, kdy ještě zletilý nebyl, případně jde o dítě manžela. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 847)

V takových případech má osvojení stejné důsledky jako při osvojení nezletilého. Nový občanský zákoník ještě definuje osvojení zletilého, které nenese právní důsledky v příbuzenských a majetkových poměrech, přesto je ku prospěchu alespoň jedné ze zúčastněných stran. (Zákon č. 89/2012 Sb., § 848 - 849)

1.5 Proces osvojení

Prvotním krokem k náhradní rodinné péči je u osvojitele jeho vnitřní rozhodnutí k tomuto činu. Dále by měla pokračovat dlouhodobější a zodpovědná úvaha o jeho vyzrálosti pro rodičovskou roli. Někdy je nezbytné se vyrovnat s faktem neplodnosti, což do budoucna znamená schopnost plného přijetí biologicky cizího dítěte.

Jakmile se manželský pár rozhodne, že chce přijmout cizí dítě za své, přichází na příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, kde se jim bude věnovat sociální pracovnice, která má na starosti agendu náhradní rodinné péče (Odbor sociální péče). Ta by měla tyto žadatele v budoucnu provázet celým procesem zprostředkování, tedy až do doby soudního rozhodnutí o osvojení dítěte, u pěstounství a poručnictví po celou dobu realizace.

Sociální pracovnice s žadateli začne vyplňovat příslušné formuláře. K žádosti je nutné dodat doklad o státním občanství, nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu, fotografie obou žadatelů, zprávu o zdravotním stavu, potvrzení o stálém příjmu od zaměstnavatele, zprávu o sociálních poměrech, opis z rejstříku trestů, písemný souhlas s absolvováním přípravy na přijetí dítěte, stanovisko (posudek) obecního úřadu. Tato dokumentace se předává příslušnému krajskému úřadu. (Proces zprostředkování, 2013) K předání dochází zhruba po dvou až třech měsících od podání žádosti.

Krajský úřad zajistí absolvování přípravy na přijetí dítěte, posouzení zdravotního stavu žadatelů posudkovým lékařem a dále následuje psychologické vyšetření, jehož účelem je posouzení vhodnosti žadatelů a také jejich předpokladů k přijetí dětí se specifickými potřebami. Pokud žadatelé projdou úspěšně celým tímto posouzením, obdrží následně správní rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů. V opačném případě se žadatelé u příslušného krajského úřadu mohou odvolat, odvolacím orgánem je Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, jehož rozhodnutí je konečné. V centru celého procesu je nejdůležitější zájem dítěte. Pro něj jsou hledáni nejvhodnější rodiče.

Během tohoto procesu by měli rodiče informovat svou nejbližší rodinu o jejich rozhodnutí a procesu. Nejprve se to týká rodičů žadatelů, tedy budoucích prarodičů. Nemusí s rozhodnutím souhlasit, ale je vítán souhlas a také preferována existence dobrých

vztahů mezi rodiči a žadatelem. Jinak se může stát, že dítě bude vyrůstat bez lásky prarodičů, což do budoucna může znamenat ochuzení po stránce citové a kognitivní, a nebude propojen přirozený vnitřní řetězec transgeneračního přenosu. Tento nesouhlas budoucích prarodičů může ohrozit jejich vztahy s rodiči dítěte, a vzniká problém, pokud jsou rodiče na prarodičích nějakým způsobem závislí. Nelze opomenout i schopnost případných dětí žijících v rodině žadatele přijmout nového člena, dále bezúhonnost osob, žijících s žadatelem ve společné domácnosti. Tyto všechny fakty se posuzují. (Proces zprostředkování, 2013)

O zařazení žadatele do evidence rozhoduje i jeho zdravotní a psychický stav, schopnost vychovávat dítě, motivace, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině. U dítěte se posuzuje jeho tělesný a duševní vývoj a vhodná forma náhradní rodinné péče.

Žadatelé absolvují na krajském úřadě přípravu k přijetí dítěte do rodiny. Rozsah této přípravy činí minimálně 48 hodin. (Proces zprostředkování, 2013)

Příprava fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem k přijetí dítěte do rodiny obsahuje tyto tematické okruhy:

- sebezpoznání fyzických osob vhodných stát se osvojitelem nebo pěstounem, jejich rodinného systému a sociálních kontaktů,
- poznání a naplňování práv a potřeb dítěte v náhradní rodinné péči,
- osvojení si spolupráce s dalšími odborníky,
- komunikace s dítětem a přístup k dítěti s vědomím jeho důstojnosti a lidských hodnot,
- rozvoj schopností a zájmů dítěte,
- uspokojení citových, vývojových, sociálních a vzdělávacích potřeb dítěte a péče o zdraví dítěte,
- styk dítěte v náhradní rodinné péči s rodiči a dalšími osobami blízkými,
- práce s dětmi žijícími v rodině žadatele. (Proces zprostředkování, 2013)

O konečném výběru žadatelů a vhodného dítěte jedná poradní sbor. V rámci krajských úřadů se scházejí komise odborníků, které se v rámci agendy zprostředkování náhradní rodinné péče nazývají poradní sbory. Tito odborníci působí v oblasti sociálně-

právní ochrany, zejména to jsou odborníci z oborů pediatrie, psychologie, pedagogiky, zástupci školských, zdravotnických nebo sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnanci krajského úřadu a obecního úřadu s rozšířenou působností. Jakmile se poradní sbor rozhodne o vhodnosti dítěte a žadatelů, je v následujících dnech kontaktována sociální pracovnice na obci s rozšířenou působností o tomto výsledku. Pracovnice vyzve žadatele, aby se dostavili na příslušný krajský úřad, kde budou seznámeni se všemi důležitými informacemi týkajícími se dítěte a bude jim umožněno prohlédnutí si jeho barevné fotografie.

Pokud se žadatelé rozhodnou dítě navštívit, krajské pracoviště jim dá písemné potvrzení, tzv. oznámení o vhodnosti, na základě kterého jim příslušné dětské zařízení umožní se s dítětem osobně seznámit. Co se týče potřebné délky seznamování se s dítětem před jeho převzetím z ústavu, ta se odvíjí především dle kvality a tempa vzájemného sblížení dítěte se žadateli. Obecné pravidlo je, že čím je dítě starší, tím častější návštěvy a delší dobu seznamování potřebuje k tomu, aby mohlo z ústavu odejít. Děti do jednoho roku lze zpravidla převzít domů i po jedné několikahodinové návštěvě. Ideální však je, aby se žadatelka s dítětem seznamovala po dobu celého dne v ústavním zařízení a tak mohla poznat jeho denní režim.

Ode dne obdržení oznámení o vhodnosti mají žadatelé 30 dnů na to, aby si na obci s rozšířenou působností, která spravuje jejich případ, požádali o svěřeni dítěte do předadopční či předpěstounské péče. Tato zkušební péče dle zákona musí trvat min. 3 měsíce, soud poté může rozhodnout o svěřeni dítěte. Vyžádá si ještě vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Soudním rozhodnutím o svěřeni dítěte do osvojení nebo pěstounské péče celý proces zprostředkování končí. Rodiny jsou nadále navštěvovány orgánem sociálně-právní ochrany z obce s rozšířenou působností po celou dobu péče o svěřené dítě až do jeho zletilosti. (Gabriel, Novák, 2008, s. 71 – 97)

U dětí v kojeneckých ústavech se často požaduje adaptační fáze, ta zahrnuje pobyt budoucích adoptivních rodičů v kojeneckém ústavu po dobu jednoho až tří dnů. Tato doba je důležitá nejen pro vzájemnou adaptaci, ale také pro zodpovězení různých otázek, které rodiče během tohoto pobytu napadnou. Většinou se týkají zvyklostí, zvláštností i denního režimu daného dítěte. (Zezulová, 2012, s. 35 – 36)

Ale také jsou rodiče v kojeneckém ústavu informováni o jeho původu, zdravotním a psychickém stavu, a také právní situaci. (Koluchová, 2002, s. 25)

2 Problematika osvojení v kontextu vývojové psychologie a sociálních norem

2.1 Vývoj dítěte z pohledu psychologie a sociálních norem a související důrazy v roli rodiče

Vývoj dítěte začíná početím. V prvních týdnech těhotenství se začínají vyvíjet mozkové buňky. Společně s vývojem mozkových buněk začíná plod vnímat své prostředí a od konce druhého měsíce začíná aktivně reagovat na podněty z prostředí. Před narozením se vyvíjejí všechny smysly. Pokud plod netrpí smyslovým postižením, reaguje na dotyk, chuť, sluchové a zrakové podněty. Jakékoliv toxické látky, nebo toxické účinky traumatického stresu matky mohou poškodit vývoj dítěte. To se může narodit i se sníženou odolností vůči stresu a vypětí. K poškození však může dojít i během porodu.

Vývoj psychických vlastností a funkcí je závislý na mnoha faktorech, kdy tyto faktory nemusí mít v jednotlivých případech stejně významnou roli. Rozvoj dílčích psychických vlastností i celé osobnosti je dán individuálně variabilní dispoziční složkou a komplexem nejrůznějších vnějších vlivů a situací, které přispívají ke vzniku určité zkušenosti. Způsob zpracování těchto podnětů je skoro vždycky předurčen genetickými předpoklady. Průběh psychického vývoje závisí na individuálně specifické interakci vrozených dispozic a komplexu různých vlivů prostředí. Genetické předpoklady a vlivy prostředí jsou od počátku vývoje dítěte ve vzájemné interakci.

Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, může jeho vývoj významně ovlivnit. Působí na ně prostřednictvím interakce, která může mít různý charakter. Může jít o interakci s lidmi, s neživými objekty, či dokonce symboly. Aby se dítě mohlo vyvíjet, musí projevit nějakou aktivitu. Musí nejen reagovat na různé podněty, ale samo stimulovat specifické reakce lidí ve svém okolí. Jak kvalita, tak množství získaných zkušeností jeho psychický vývoj vždy

nějakým způsobem ovlivní. Zkušenosti mohou modifikovat způsob prožívání a uvažování a působí i na rozvoj jednotlivých osobnostních vlastností.

Psychický vývoj ovlivňují všechny složky prostředí. Důležité je fyzické prostředí, ve kterém dítě žije, zejména míra jeho stability, strukturovanosti a předvídatelnosti, pokud to vše zahrnuje, dítě snáze pochopí zde platící zákonitosti. Materiální prostředí především ovlivňuje kognitivní vývoj. Rozdíly v kvalitě se týkají hlavně rodinného teritoria, takže i ono je alespoň částečně sociálně podmíněné. Na materiálních podmínkách domova je závislý zejména vývoj malých dětí. Z hlediska psychického vývoje jsou nejvýznamnější sociální, resp. sociokulturní faktory. Tyto podněty přispívají k rozvoji specificky lidských projevů, jako je schopnost verbální komunikace, autoregulace vlastního chování podle sociálních norem atd. Probíhá proces socializace, pro který je typické, že se odehrává v sociálním kontextu, v rámci interakce s jinými lidmi, kteří dítěti takovou zkušenost zprostředkují. Prostřednictvím sociálního učení se rozvíjí žádoucí způsoby chování i hodnocení. Děje se tak prostřednictvím nápodoby určitého jednání, ztotožněním se s určitým člověkem a s tím souvisejícím přejímáním názorů, postojů i chování, ale i pomocí odměňování žádoucích a trestání nežádoucích projevů.

Společnost, respektive obecné sociokulturní vlivy, působí na všechny členy daného společenství. Jejich prostřednictvím se osvojuje tentýž jazyk, přibližně tytéž hodnoty i způsoby chování, které jsou obecně vyžadovány a respektovány. Zdrojem zkušenosti je především aktuální sociální kontext, který zahrnuje obecný vliv společnosti i konkrétní lokality, kde člověk žije. Vliv mají média, která prezentují uznávané hodnoty, postoje a normy, čímž spoluvytvářejí styl života. Každá sociální vrstva se může vymezovat jinými hodnotami, normami a s tím souvisejícím životním stylem.

Rodina je nejvýznamnější sociální skupinou, která zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte, všichni členové jsou ve vzájemné interakci. Rodina dítěti individualizovaně a pro ni typickým způsobem zprostředkovává sociokulturní zkušenosti. Poskytnuté základní zkušenosti ovlivňují způsob, jakým dítě bude chápat různé informace a reagovat na ně. Vztahy uvnitř rodiny a jednotliví členové slouží jako model, který dítě napodobuje a ztotožňuje se s ním. Rodina je prostředí, které by mělo sloužit jako citové zázemí, zdroj bezpečí a jistoty, a které modifikuje základní postoj dítěte ke světu.

Přežití dítěte je naprosto závislé na dobré vůli a snaze jeho pečovatelů. Pro dítě je nesmírně důležitý kontakt s rodičem a jejich vzájemná vazba. Děti se stálou vazbou s rodiči mají vyvinutější mozek než děti bez této vazby. (Cairns, 2013, s. 58 – 67)

Rodina se totiž vysokou měrou podílí na rozvoji pocitů sebejistoty a sebedůvěry, na nichž závisí uplatnění schopností dítěte. Jeho výkon, např. ve škole, není jen záležitostí kompetencí, ale i uměním jejich využití. Dítě je v rodině ovlivňováno biologicky i sociálně. Rodiče, kteří dosáhli vyšší sociokulturní úrovně, bývají motivovanější a považují vzdělání za důležité i pro své děti.

Vlastnosti rodiny jako její stabilita, otevřenost, adaptabilita, míra integrace v širším společenství, jsou z hlediska jejich působení na děti i dospělé velmi významné. Děti se učí rozlišovat citový aspekt rodinných vztahů a chápat způsob jejich fungování. Pokud je rodina v některé zmiňované charakteristice vyhraněná, nemůže působit přijatelně a rozvíjet tak žádoucí vlastnosti dětí v ní žijících. Např. nesoudržná rodina se nemůže stát zdrojem jistoty a bezpečí. (Vágnerová, 2012)

Vedle rodiny dítě potřebuje pro svůj zdravý vývoj vrstevníky, kterými potřebuje být akceptováno a přijatelně hodnoceno. Lidská osobnost se vyvíjí v rámci komplexu různých systémů, vzájemně se překrývajících. Tyto systémy jsou rozděleny na mikrosystém (rodina, škola, apod.), mezosystém (vztah rodiny a školy), exosystém (sousedé, nemocnice, úřady, apod.), makrosystém (hodnoty, zvyky, tradice, normy, apod.).

2.2 Věk dítěte v době osvojení jako významná proměnná v procesu osvojení

2.2.1 Novorozenec, kojeneček (0-1 rok)

Porod je pro dítě i matku významným životním mezníkem, ale také určitou zátěží, kdy dítě přestává být součástí mateřského organismu a stává se samostatnou bytostí, přinejmenším z biologického hlediska. Nastává doba adaptace na nové prostředí. Veškeré projevy chování novorozence jsou závislé na jeho biorytmu, který je charakteristický krátkými časovými úseky bdění. Ty jsou zpočátku vyplněny aktivitou spojenou s uspokojováním biologických potřeb, postupně získává podněty, které mají jiný význam, a díky kterým se učí. Významným mechanismem v interakci s okolím je křik, který signalizuje stav novorozence a jeho potřeby. Dítě je závislé na svém okolí, respektive na matce. Emočně nejvýznamnější je kožní kontakt, kdy pohyby evokují v dítěti určité očekávání, které je výsledkem zkušenosti.

Matka pro dítě představuje významný zdroj podnětů, není zcela novou a neznámou bytostí. Jedinec si pamatuje její hlas a reaguje na něj.

„Vazba, která se rozvíjí mezi matkou a dítětem po narození je pokračováním biologické symbiózy a zkušeností získaných v prenatálním období.“ (Vágnerová, 2012, s. 70)

Rané zkušenosti vytvářejí systém, jehož cílem je orientace ve světě a pochopení vlastní pozice v něm. Jsou základem pro další učení, které na ně navazuje. Dítě nejdříve rozlišuje mezi sebou a vším ostatním, co je mimo ně. Souběžně s tím si vytváří představy jak sebe, tak okolí. To je proces personifikace, zahrnující „já“ a „nejá“, kdy „já“ je navíc hodnoceno dítětem na základě interpersonálních vztahů s druhými významnými osobami. (Drapela, 2011)

Dítě si v tomto období buduje základní důvěru a nedůvěru v sebe a jiné lidi, je to stádium budování víry v dobrý svět, období vytváření pout. (Škoviera, 2007, s. 36 – 37)

Potvrzení jistoty a bezpečí eliminuje úzkost a rozvíjí se otevřenost vůči okolnímu světu, kde získává zkušenosti. Kvalita prvotní vazby mezi matkou a dítětem ovlivňuje jeho pozdější emoční prožívání i sociální adaptibilitu. (Vágnerová, 2012, s. 44)

Pokud souhrn podnětů, které nabízejí rodiče dítěti, neodpovídá individuálním potřebám dítěte, jeho dosažené úrovni zralosti, mohly by tyto nepřiměřené podněty jeho další rozvoj narušovat. Může se jednat o nedostatek, či nadbytek podnětů. Pokud dítě podnětově strádá, jeho vývoj se zpomaluje. Při nadměrné stimulaci může být vyčerpáno a přetěžováno. Tím si začne vytvářet strategie obranného charakteru, aby dosáhlo uspokojivějšího stavu.

Výrazný je i vývoj motorických schopností, kdy se během prvních tří měsíců života rozvíjí úmyslné pohybové projevy, jako je např. uchopování či držení hlavy. Do osmého měsíce se kontrola pohybu rozšiřuje i na horní končetiny, kdy se na úchopu podílí jen pohyb paže, nikoliv jako předtím pohyb celého těla. Do konce kojeneckého období by dítě mělo zvládnout sezení, lezení, stání a chůzi.

Emoční reakce slouží v rámci interakce dítěte a dospělého člověka jako informace o míře přijatelnosti určitého chování. Citlivost matky k projevům jejího dítěte je velice důležitým předpokladem rozvoje uspokojivého vztahu. Matka přizpůsobuje své chování dítěti a emočně reaguje na jeho různé projevy. Emoce ovlivňují rozvoj různých mezilidských vztahů, především vztah s matkou. Matka je pro dítě první významný trvalý objekt. Dítě je na ni zaměřeno, postupně získává vztah i k dalším členům rodiny.

Prostředí, která neposkytují dostatek důvěry, jsou různá. Nemusí to být pouze kojenecký ústav, ale i rozpadající se rodina, či rodina, která očekává nechtěné dítě. (Škoviera, 2007, s. 36 – 37)

Dítě se snaží vytvořit si vztah k lidem a naučit se důvěřovat svému okolí, že se o něj postará. Záleží mu na fyzické blízkosti, bezpečí a předvídatelnosti. Jedinec v tomto věku nechápe, co je osvojení, ale reaguje na změny prostředí a svého nejbližšího pečovatele. Proto je nutné mu poskytovat láskyplnou péči, pocit bezpečí, něžné doteky, zpívání a slova. Také je důležité dát mu určitý režim. (Coloroso, 2008)

„Pokud se v kritických formativních obdobích neodvíjí všechno tak, jak má, bývá tím nejvíce ohroženo právě ono vědomí sebe sama.“ (Archer, 2001, s. 39)

Archer dále uvádí, že pokud nemá dítě naplněné základní potřeby, nenaučí se rozlišovat hlad, žízeň, pohodlí ani bolest a nespojí si tyto vjemy s uspokojováním a zdrojem úlevy.

Dítě kojeneckého věku přicházející do náhradní rodiny, může mít špatné zkušenosti a reaguje většinou apatií a nezájmem nebo aktivním odmítáním. Psychosociálně deprivované děti mohou být úzkostné a ulpívat na stereotypch. Později dochází k silné fixaci na jednu osobu. (Vágnerová, 2012, s. 51)

2.2.2 Rané dětství (1-3 roky)

Rozvíjí se vůle dítěte a jeho schopnost svobodné volby. Vůle vzniká z úsilí dítěte o sebekontrolu v rámci konfliktu. Zjišťuje, co může a nemůže dělat a učí se asertivnímu prosazování svých potřeb, sebekontroly, podřizování se druhým. Změny náhradních rodin jsou pro dítě v tomto věku komplikací, která znesnadňuje řešení jeho psychosociální krize. Zanedbávající výchova vede k izolaci a nedůvěře. (Škoviera, 2007, s. 36 – 37)

„Objevuje se zde první konflikt mezi touhou po samostatnosti a touhou po stále blízkosti. Proto je jejich reakce na změny tak silná. V chování je typický slovní i fyzický projev agrese, vzdorné „ne“ a chuť dělat vše sám. I když dítě není v tomto věku schopné se plně vyjádřit, rozumí mnohem více. Jak ostatní poslouchá, tak nejenže rozumí některým slovům, ale hlavně vnímá tón hlasu a vyjadřované emoce. Důležité je dávat dítěti najevo lásku a opět pocit bezpečí a porozumění. Už v této fázi je možné dítěti popisovat příběh jeho adopce proto, aby bylo schopno se na události dívat pozitivně. A to za předpokladu, že vyprávění o osvojení bude doprovázeno láskyplným rodinným prostředím. Zásadní jsou jednoduché informace.“ (Coloroso, 2008, s. 166)

Děti s podporující pevnou vazbou nemají narušenou schopnost vstupovat do interakcí se svým prostředím. Osvojí si schopnost přiměřeně regulovat impulzy i stres, prožívají empatii, umějí vyjádřit emoce. (Cairns, 2013, s. 70)

Dítě přicházející do náhradní rodinné péče v batolecím věku může být silně fixováno na matku a odmítat cizí lidi. Citová deprivace se může projevit povrchností vztahů. Děti mohou mít také potíže přijmout omezení a požadavky nových rodičů. (Vágnerová, 2012, s. 68)

2.2.3 Období hry (3-6 let)

Předškoláci hledají vlastní identitu, učí se novým motorickým a jazykovým dovednostem, zkoumají role a vztahy v rodině a navazují nová přátelství mimo rodinu. Děti jsou zvědavé, zajímají se o mnoho věcí i o to, jak se stali součástí rodiny. Jedinec se zajímá o hranice rodiny – kdo kam patří, kdo je kdo. Jakmile dítě začíná chápat podstatu adoptce a pocítí smutek a ztrátu, je důležité, aby mohlo sledovat rodiče při vyjadřování jejich emocí. Nesmírný význam má povzbuzování. (Coloroso, 2008, s. 168)

V této vývojové fázi převažuje rozhodnost, to je odvaha sledovat cíle bez strachu z potrestání. Dítě již má vytvořenou základní identitu. Troufá si a překračuje zákazy a může být u něj vyvolán pocit viny. Může se u něj projevat agresivní a manipulativní chování, což je výchovným problémem tohoto období. Podstatným faktem je, že dítě vnímá svět intuitivně a zároveň projektivně. Podle chování blízkých příbuzných si dítě určuje, co je pro něj důležité. Pro vývoj je velmi důležité, kdo a jací jsou dospělí, kteří jsou pro jeho život významní. (Škoviera, 2007, s. 36 – 37)

Děti s nenaplněnou potřebou vazby neustále bojují o přežití a mají jen malý zájem o ostatní. Nedokážou se s ostatními bavit, necítí empatii, nedokážou vyjádřit emoce. (Cairns, 2013, s. 75)

Jedinec osvojený v předškolním věku může trpět separační úzkostnou poruchou, kdy na odloučení od náhradního rodiče reaguje nadměrnou úzkostnou reakcí, dále může mít přehnané obavy, fobie, sklon reagovat na jakoukoli zátěž afektivním výbuchem, obrannou agresí. Dalším problémem bývá neschopnost přijmout autoritu a idealizace biologické matky. (Vágnerová, 2012, s. 91 – 93)

2.2.4 Školní věk (6-12 let)

Důležitou schopností je zde kompetentnost, což je využívání fyzických i psychických schopností při dokončování práce. Dítě se učí přijmout instrukci, postup a samostatně řešit problém. V tomto období se dítě učí přijímat povinnosti, disciplínu a výkon, prohlubuje se diferenciací mezi ženou a mužem a jejich rolí. (Škoviera, 2007, s. 36 – 37)

Jedinec poslouchá, co lidé okolo říkají a seskupuje si tak informace, porovnává, zkouší a nesouhlasí se staršími, ale i s vrstevníky. Dále děti školního věku protestují proti hodnotám rodičů a hádají se o těch nejmenších detailech v rodinných pravidlech a režimu. Zdánlivě se od rodičů vzdalují, ale přitom se stále bojí, že je rodina opustí. Mají potřebu být samostatnou osobností. Musí cítit, že jsou součástí rodiny a jsou potřební. Přidávají se zde emocionální, psychické, fyzické i intelektuální změny a přidává se potřeba odlišit se. Potýkají se s žárlivostí na sourozenci, ale mohou žárlit i na svou biologickou rodinu, pokud ji znají. (Coloroso, 2008, s. 171)

Jedinec, který se dostal do náhradní rodinné péče ve školním věku, může truchlit nad ztrátou původní rodiny, protestovat proti dané situaci, prožívat zoufalství a beznaděj a mít zvýšený sklon k hněvu a vzteku. (Vágnerová, 2012, s. 134 – 135)

2.2.5 Adolescence (12-20 let)

Tato fáze je spojena s procesem identifikace se skupinou a vytvářením vlastní identity. Dítě touží po smysluplné roli ve společnosti s pocitem vlastní jedinečnosti, ale také má pocit nejistoty plynoucí z nepřipravenosti a nedefinovanosti toho, kdo je a čím chce být. V kontextu primárního rodičovského odmítnutí, které si dítě v sobě může nést, se objevuje předpoklad, že prožitek negativní identity může způsobit těmto dětem více problémů, než dětem z běžných rodin. Nebezpečím je nekonformní chování jedince, kdy bude ostatním bezmezně důvěřovat a pak jimi bude zklamán. (Škoviera, 2007)

V období dospívání se objevuje kritický pohled na dospělé, krize identity a komplikované vztahy s vrstevníky. Krize identity je pro adoptované nejzávažnější. V tomto věku chtějí poznat své biologické rodiče a svým nynějším rodičům vyčítají i to, co neudělali. Často se stáhnou sami do sebe, aby se pokusili přijít na to, kým jsou. Nebo se zabývají jinými tématy, aby nemuseli myslet na své problémy. Rodiče by měli být v tomto období trpěliví, důvěřiví a ochotní přečkat spory a neshody a i v těchto chvílích by své dítě měli podporovat a chápat. (Coloroso, 2008, s. 172)

V období adolescence, tedy ve druhé dekádě života, jde hlavně o přípravu na dospělé role. Tento čas zahrnuje velké množství biologických, psychických a sociálních změn, proto má smysl jej rozdělit na adolescenci ranou, střední a pozdní. Všechny vývojové přechody můžou být pojaty jako určitá výzva a nová příležitost, anebo mohou být také vnímány jako komplikující a stresující události v životě. Jestliže během běžných změn se objeví i markantní nečekané změny (např. úmrtí v rodině), může to vyvolat silný stres.

„Neproběhne-li proces sebevymezení úspěšně, tj. nesjednotí-li adolescent svoje dřívější emocionální zkušenosti, reflektované potřeby, libidózní pocity, výkonové kapacity i identifikace do konzistentního celku, vzniká tzv. difuzní identita, tj. nepřítomnost či aktivní odmítání vymezení sebe samého jako jedinečného subjektu, odlišného od ostatních.“
(Macek, 2003, s. 19)

Difuzní identita se projeví až v následném stadiu mladší dospělosti, kdy se vyvíjí intimita. Dosažení identity je finální stadium adolescence spojeno s prohlubováním

sebereflexe, se subjektivní potřebou vytvořit smysluplnou kontinuitu mezi vlastní minulostí, přítomností a budoucností. (Macek, 2003, s. 9 – 21)

2.2.5.1 Časná adolescence (10-13 let)

Nyní u jedince dominují pubertální změny. Biologické a fyzické změny dávají průchod z dětství do adolescence a posléze i dospělosti. Za přímý důsledek pubertálních změn je považováno typické zvýšení zájmu o vrstevníky opačného pohlaví. Velkou roli zde hraje hodnocení vlastní hmotnosti, kdy na sebe jedinci sebekriticky pohlížejí.

Rozvíjí se abstraktní myšlení, schopnost představit si reálně neexistující, operování s abstraktními pojmy, hledání alternativních řešení problémů, schopnost reflektovat sebe jako subjekt vlastního myšlení. To vše vede ke zvýšenému egocentrismu. Jedná se o období zvýšené emoční lability, posunů nálad k negativnímu rozladění i krizím. Střídá se celková zvýšená únavnost, ochablost a apatičnost s krátkými fázemi vystupňované aktivity. Vznikají malé skupiny – party do deseti členů, ve kterých jde především o uspokojení potřeby každodenní komunikace. (Macek, 2003, 35 – 42)

2.2.5.2 Střední adolescence (14-16 let)

Vlastní dospívání je nejčastěji objektem úvah a hodnocení, kdy se adolescenti snaží výrazně odlišovat od svého okolí. Jinak se oblékají, mají specifický účes, preferují specifickou hudbu atp., jde tedy o období hledání osobní identity tj. vlastní jedinečnosti a autentičnosti. Všechny tyto zvláštnosti zvyšují jedincovu skupinovou příslušnost k vrstevníkům. Zvláštní význam získávají emoce a city související s erotickou sférou života a mravní cítění.

Mezi časnou a střední adolescencí je výrazný tělesný vývoj a pro obě pohlaví odlišný. Tento pubertální vývoj ovlivňuje také názor na sebe samého. Dívky jsou s vlastním tělem méně spokojeny než chlapci. Adolescentky vnímají jako důležitý vzhled

jednotlivých partií, kdežto adolescenti vnímají jako důležitý především vzhled tváře a hodnocení postavy.

Již vytvořené party se začínají setkávat ve větších skupinách, ve kterých může být mezi patnácti až třiceti členy. Nyní začíná zájem o večírky, kde vzniká prostor pro erotické kontakty.

2.2.5.3 Pozdní adolescence (17-20 let)

Jde o fázi nejvíce směřující k dospělosti. Posiluje se potřeba někam patřit, podílet se na něčem a něco s druhými sdílet. Jedinci se zamýšlí nad budoucími plány, partnerstvím, prací.

Ve střední a pozdní adolescenci je myšlení méně absolutní a více relativní, vztahové a sebereflektující, avšak zároveň v denních činnostech je méně systematické než při řešení formálních úkolů a více závisí na konkrétních znalostech, zkušenostech a okolnostech. Jedinci jsou stále větší měrou schopni uvažovat stejně jako dospělí. Také v těchto dvou obdobích odeznívá náladovost a vysoká labilita a přibývají a diferencují se silné prožitky.

Integrujícím prvkem a novými hodnotami pro jedince v období adolescence jsou poctivost a opravdovost. Ty uplatňuje, když se dostává do střetů mezi různými hodnotovými systémy. Také rozvíjí svou osobní morálku – svoji citlivost, znalosti a přesvědčení o tom, co je správné a co je špatné.

Pro predikci problémového chování je nejdůležitější sociální strukturou rodina. V té má význam vzdělání a zaměstnání obou rodičů, rovněž členství v dalších sociálních strukturách, či hodnotových skupinách, jako může být náboženské společenství. Rodiče ovlivňují chování svých dětí v mnoha směrech. Především fungují jako modely chování a utváří systém hodnot a norem. (Macek, 2003, s. 35 – 82)

Vlivem účasti na společných akcích jsou navazovány první partnerské vztahy. Větší skupiny se rozdělují na menší, partnerské. Tvoří se dvojice a páry společně začínají chodit

ven a vrstevnické skupiny tak slouží jako prostředek pro vývoj sociálního chování. Vrstevnická skupina má specifickou a často nezastupitelnou roli při získávání pocitu vlastní autonomie, kdy často nahrazuje rodičovskou podporu.

Adolescenty je dobré respektovat, nechat je vyjádřit jejich vlastní pohled a názor i jejich argumentaci. Tato otevřená konverzace v rodinách posiluje osobní identitu adolescentů. Význam vztahů k sourozencům se v průběhu adolescence zvětšuje. Sourozenci se aktivně podílejí na rodinné socializaci a ovlivňují se přímo i zprostředkovaně přes svůj vliv v různých rodinných konstelacích. Dívky mají blíže k sourozencům než chlapci.

Význam má oddělování vrstevnických vztahů od specifitějších přátelských či partnerských vztahů. Dospívající se cítí dobře, když vnímají, že jsou od vrstevníků vnímáni a oceňováni, což posiluje jejich vlastní pozici a pocit významnosti. Vztahy jsou prostředkem k hledání a ujasňování vztahu k sobě samému, sdílejí totiž stejné problémy, nejistoty, zkušenosti, stejné životní pozice. (Macek, 2003, s. 35 – 82)

3 Další psychologické a sociální souvislosti osvojení

Rodina je základní jednotkou společnosti, ve vztahu k výchově dětí má zásadní význam.

„Rodina plní řadu funkcí nezastupitelných jinými formami společenské struktury.“
(Burešová, 2008, s. 7)

Historický vývoj vede neustále ke snižování porodnosti a častější je plánované rodičovství. Současný trend jsou rodiny malé, tvořené rodiči a dítětem či dětmi.

Rodina je nejvhodnějším prostředím pro dítě a je základním činitelem pro jeho vývoj. Rodina zastupuje několik funkcí, jednou z nich je i proces socializace dítěte, přijímání norem konkrétní rodiny, zaujímání příslušných postojů a rolí v ní. Má určující vliv ve všech oblastech života a vývoje nejen dětí, ale všech členů rodiny. Tuto socializaci dítěte může ohrozit nestabilita rodinného života. Rodinný systém a jeho fungování je založeno na charakteru a osobnosti rodičů, na jejich citových vztazích a odpovědnosti za celou rodinu.

Rodina pro dítě znamená domov. Pocit domova mohou náhradní rodiče dítěti zajistit často mnohem kvalitněji než rodiče biologičtí. To, co se dítě v rodině naučí, co v ní získá, dále předává do své rodiny budoucí. Rodina ovlivňuje vývoj dítěte v počátečních, nejcitlivějších fázích, nejpřirozenějším způsobem uspokojuje základní psychické potřeby dítěte, dostává vzory, podle kterých se řídí v budoucnu.

V rodině je třeba základní uspokojování základních psychických potřeb a to jak ze stran rodičů k dětem, tak i naopak. Je zde potřeba určitého množství kvalitních vnějších podnětů, stálost, řád a smysluplnost podnětů, potřeba primárních citových a sociálních vztahů (vztah k prvotním vychovatelům), které přináší dítěti pocit bezpečí a životní jistoty a jsou podmínkou pro žádoucí vnitřní uspořádání jeho osobnosti.

V rodině také jedinec získává a utváří svou vlastní identitu. Uvědomuje si, kdo vlastně je. Absence pevného citového pouta a kontinuální rodičovské péče mohou vyústit

v poruchu utváření osobní identity. Správné utváření vlastní individuality a osobní identity je možné ve kvalitní náhradní rodině.

Jakým stylem je v rodičích ukotvena jejich rodičovská identita má vliv na sociální vývoj dítěte.

„Osvojitelé mají mimořádně intenzivní potřebu rodičovské identity, mají tedy problémy osvojenému dítěti skutečnost adopce sdělit a tuto s ním také sdílet. Rodinná identita je subjektivním aspektem rodinné celistvosti.“ (Burešová, 2008, s. 11)

Zahrnuje pocity vzájemné blízkosti, sounáležitosti, zájem a vřelost, rodinou stabilitu, identitu v čase, kontrolu nad konflikty a schopnost rodiny měnit se a rozvíjet.

Nemít děti může vyvolat i mnoho pochybností, kterými např. může být zpochybnění pohlavní identity, podezření z egoismu, kariérismu, pohodlnosti, dále může být příčinou nadměrné úzkosti a pocitu sexuální nepřítažlivosti. Jsou lidé, kteří svou bezdětnost zvládnou kompenzovat a lidé prokazatelně traumatizovaní bezdětností, v obou případech však osobnost bývá ovlivněna. Projevy ovlivnění jsou různé. Dlouhodobá bezdětnost může vyvolat stres, noční můry, traumata. To, že dítě, které jde do náhradní rodinné výchovy, není biologicky vlastní, může u rodičů vyvolávat stres. (Gabriel, 2008, 30 – 34)

3.1 Současné společensky relevantní motivace osvojitelů

Motivace žadatelů o svěřením dítěte do náhradní rodinné výchovy je různorodá a pestrá. Některé motivy jsou známy, žadatelé je někdy dávají najevo až demonstrativně, jiné jsou skryté a tajné, některé uvědomované a další vycházející z nevědomí. Velkou roli v rozhodování však má budoucí potencionální matka. Existuje však velký nepoměr v představách budoucích rodičů a skladbou osvojitelných dětí. Z tohoto důvodu je podstatnou součástí procesu osvojení odborná příprava zájemců a příprava dítěte zrealněním jeho očekávání. Tímto je možno snížit riziko neúspěšnosti osvojení. Další možností je neformální setkání dítěte s žadateli. (Škoviera, 2007, s. 60)

O osvojení u nás většinou usilují lidé bezdětní či neplodní. Zásadní problém však je velký nepoměr poptávky a nabídky. Osvojitelský ideál je holčička co nejmenší, zdravá, inteligentní, světlé pleti a nejlépe podobná budoucím rodičům. A přitom podobnost dítěte není důležitá, protože dítě přebírá mimiku lidí, kteří o něj pečují, čímž se jim stává podobné.

O pěstounskou péči mají zájem častěji lidé, kteří jsou již rodiči. Do pěstounské péče však mnohem častěji přicházejí děti nemocné či s postižením, ale také méně nadané děti a Romové taktéž. Tato péče bývá vhodná i pro starší děti, vesměs však jde o děti z problematických rodin. Do rodin přicházejí i větší sourozenecké skupiny. (Gabriel, 2008, s. 8 – 10)

Za nejdůležitější důvody motivující k náhradnímu rodičovství jsou u osvojitelů považovány:

- potřeba nových zážitků a zkušeností
- potřeba pozitivní citové odezvy
- potřeba seberealizace
- potřeba smyslu existence
- potřeba mít pokračování svého života. (Vágnerová, 2012. s. 6 – 7)

Předpokladem pro náhradní rodičovství jsou osobnostní kvality, v nichž se preferuje psychická stabilita, altruismus, komunikativnost, prosociálnost, významný je aktivní postoj k životu a světu. Za příznivé je považována realistická motivace, která není vázána na osobní a osobnostní nedostatek, např. neplodnost, smrt dítěte. Pozitivním faktem je, pokud je součástí rodiny i vlastní, biologické dítě, protože je důležité přijetí dítěte i v rámci širší náhradní rodiny. Mezi podpůrné faktory dobrého náhradního rodičovství se řadí také víra v Boha a vzdělávání se v problematice náhradního rodičovství. (Škoviera, 2007, s. 67 – 68)

3.2 Problematika informování dítěte o jeho původu, osvojení a dalších souvislostech

Již podle zákona o rodině bylo nařízeno rodičům, aby svému dítěti o jeho původu řekli. Současná úprava Občanského zákoníku tuto povinnost také zmiňuje:

„Osvojitel je povinen informovat osvojence o skutečnosti osvojení, jakmile se to bude jevit vhodným, nejpozději však do zahájení školní docházky.“ (Zákon č. 89/2012 Sb., § 836)

Navíc v Úmluvě o právech dítěte je deklarováno právo dítěte znát svůj původ. Jak odborná literatura, tak i praxe hovoří ve prospěch upřímnosti a pravdy.

„Doporučení pro náhradní rodiče je natolik jednoznačné proto, že hovoříme o nejefektivnější prevenci hrozících komplikací, které jsou zpravidla daleko vážnější než ty, které přináší informovanost dítěte.“ (Burešová, 2008, s. 13)

Pokud se rodiče domluví zatajit dítěti jeho skutečný původ, žijí v neustálém napětí, kdy toto tajemství bude prozrazeno. Tudiž je vhodné a doporučené této situaci předejít. V okamžiku, kdy se dítě dozví od někoho jiného, že žije v náhradní rodině, svou negativní emotivní reakci obrací směrem k rodičům, nikoli k poskytovateli této informace. U dítěte nastává problém vlastní identity. (Burešová, 2008)

Sdělit dítěti, proč si rodiče vybrali možnost adopce a jaké kroky museli podstoupit během celého procesu adopce, mu pomůže lépe se identifikovat s rodiči, stejně tak jako se sebou samým. (Accredited Adoption Service, 2016)

Skutečnost o osvojení nestačí pouze sdělit, je třeba ji sdílet. Součástí celoživotního vývoje je vědomí totožnosti. Začíná už hluboko v dětství a pokračuje až do stáří. Dítě má s vědomím, že je adoptované, vyrůstat. Svou identitu adoptovaného má postupně rozvíjet, kultivovat a vzdělávat. Proto nestačí jednorázové sdělení faktu adopce, ale soustavné sdílení s dítětem. Neustále dítě v tomto vědomí vychovávat. (Matějček, 1992, s. 212 – 213)

Na místě je nečekat na otázky dítěte, ale začít dítěti sdělovat informace o jeho původu nejlépe kolem třetího roku jeho života. Pozdější sdělení ve vyšším věku může přinést několik komplikací, čím je dítě starší a vyhranilo se jeho já, tím obtížněji se bude měnit a přizpůsobovat změnám v nazírání na vlastní původ, vlastní a náhradní rodiče a celý svůj dosavadní život.

Při sdělování skutečností o původu dítěte je vhodné dodržet tyto 4 zásady:

1. Děti by měly vědět o svém původu minimálně tolik, kolik je známo jejich okolí a to z důvodu, aby nebyly zaskočeny nějakým neznámým sdělením.
2. Pravda, která je dítěti poskytována, by měla být přiměřená jeho věku, rozumové vyspělosti, možnostem a schopnostem situaci pochopit. Informace je možno během doby doplňovat, nikoli však měnit.
3. Pravda musí být sdělena tak, aby nikoho neurážela a neponižovala.
4. Během diskuze o biologické rodině by se náhradní rodina měla zdržet jakýchkoli nevhodných a devalvujících poznámek. (Burešová, 2008, s. 13)

3.3 Osvojení v kontextu dalších příbuzenských vztahů a reakcí okolí

Dítě v náhradní rodině se stává součástí širších sociálních sítí a vazeb. Přichází do kontaktu s rodiči osvojitelů i jejich případnými sourozenci. Dále možná musí navázat vztahy s biologickými dětmi osvojitelů. Než se na novou situaci adaptuje a vytvoří si pevné vazby, může reagovat úzkostně a pociťovat rivalitu vůči osobám v okolí jeho nových rodičů. Rovněž příbuzní mohou reagovat nevhodně. Z tohoto důvodu je nutná příprava celého příbuzenského okolí na dítě a dítěte na ně, a to ještě před příchodem nového člena do rodiny. Nesmírně důležitá je trpělivost, postupné seznamování a vzájemná komunikace.

Není jednoduché vyrovnat se s případnými negativními komentáři ze strany osob mimo rodinu, které trpí předsudky o rodině a o adopci. Adoptivní rodiče se setkávají s necitlivými otázkami typu: „*Jak mohla skutečná matka opustit své dítě?*“, *Znáte rodiče*

dítěte?“ a mnoha dalšími. Coloroso doporučuje na tyto otázky vůbec neodpovídat. Pokud i dítě vyslechlo tyto otázky, je třeba mu ukázat, že takovéto necitlivé chování nemusí být opětováno.

Když tento styl jednání nepřijmou rodiče za svůj, poté i jeho následky zůstávají u jeho původce. Odpovědět lze jednoduše: „*Já jsem jeho matka*“. Tento typ odpovědi by měl dostatečně stačit. Pokud je otázka příliš citlivé téma, je možné zareagovat asertivně otázkou: „*Proč se ptáte na naše osobní záležitosti?*“ Pokud jsou slova zraňující, necitlivá a nevhodně používaná v souvislosti s osvojením, mohou se rodiče i děti izolovat, může být snížena jejich sebeúcta. Jednoduchá změna slov, která dokážou ublížit, pomůže dětem i rodičům zlepšit vědomí sama sebe, ve víře v rodinu a získají tak pocit sounáležitosti s příbuznými a lidmi kolem sebe. Z toho důvodu je velmi žádoucí podpora ze strany nejširší rodiny. (Coloroso, 2008, s. 16)

4 Metodologie a etické souvislosti výzkumu

V předcházejících kapitolách jsem vymezila rámec adopce, neboli osvojení, kam jsem zahrнула legislativní a institucionální ukotvení, vývoj jedince z pohledu vývojové psychologie a sociálních norem a další psychologické a sociální souvislosti, jako je např. motivace žadatelů o adopci, problematika informování dítěte o osvojení a reakce okolí. Tyto informace mi pomáhají uchopit, pochopit a ověřit si většinu zjištění ve výzkumu.

V této kapitole bych chtěla stručně popsat metody a techniky výzkumu. Cílem mého výzkumu je kvalitativní analýza konkrétního případu přímé adopce založené na vzájemné dohodě mezi biologickou matkou dítěte a adoptivními rodiči.

4.1 Výzkumná metoda

Pro svůj sběr dat jsem si zvolila kvalitativní výzkum, který se podle Strausse a Corbinové (1990) týká života lidí, jejich příběhů a chování, ale také chodu organizací nebo vzájemných vztahů. Kvalitativní výzkum mi pomáhá získat podrobnější informace o problematice, o které toho moc nevíme, a díky němu mi bude umožněno do dané problematiky nahlédnout podrobněji a porozumět tak vztahům a souvislostem, jichž se případ dotýká. Proto jsem zvolila metodu případové studie, v jejímž centru pozornosti je případ. (Miovský, 2006)

„V případové studii jde o zachycení složitosti případu, o popis vztahů v jejich celistvosti.“ (Hendl, 2005, s. 104)

K jeho podrobnému zjištění jsem si zvolila narativní rozhovory, kdy jsou podle Hendla (2005) subjekty povzbuzovány ke zcela volnému vyprávění příběhu. V příběhu mi šlo o předem určené téma, a narativní rozhovor jsem volila z důvodu očekávání existence subjektivní významové struktury o událostech během procesu adopce, které by se nemusely projevit během cíleného dotazování (doplňkově, v rámci triangulace dat, jsem využila nesystematickou analýzu dokumentů, již však v práci není explicitně věnováno

místo). V momentě, kdy subjekt – komunikační partner – vyčerpал informace, o které se chtěl podělit, doplnila jsem jeho naraci o polostrukturované dotazování s oporou v následujících otázkách:

- Jak došlo na myšlenku adopce?
- Jaké kroky jste museli podstoupit k získání osvojené?
- Jak to probíhalo u soudu?
- Strávili jste nějakou dobu s dítětem v kojeneckém ústavu?
- Měli jste svou sociální pracovníci, která se vám věnovala po celou dobu?
- Jak jste se připravovali na vstup dítěte do rodiny?
- Ví dotyčná, že je adoptována?
- Jak jste ji sdělovali, že byla adoptována?
- Jak vnímáte postoj dcery k její biologické rodině?
- Je něco, co byste změnili?
- Byly vám pokládány otázky od okolí?

4.2 Způsob zpracování dat

Po skončení rozhovorů jsem texty dále interpretovala pomocí kódování, které Miovský (2006) popisuje jako přiřazování klíčových slov k částem textu tak, aby byla umožněna rychlejší a snadnější práce s těmito texty a nadále bylo možno díky určeným kódům pracovat s většími významovými celky. Tyto celky jsem se snažila doplnit komentováním, které má vhodným způsobem rozšířit existující data do kontextuálních vztahů, čímž vznikla snaha usnadnit a zpřesnit analýzu.

Analýza dat je systematické prohledávání dat s cílem najít pravidelnosti a klasifikovat jejich jednotlivé části. Na tuto fázi navazuje snaha výsledky této analýzy interpretovat jako celek, aby bylo o nich možné vyprávět určitý příběh. Kódování je ústředním bodem analýzy. (Hendl, 2005)

4.3 Etika výzkumu

Při práci na empirickém výzkumu je nezbytné mít na zřeteli etické souvislosti, které je dobré zvážit nejen na úrovni vztahu mezi zkoumaným a výzkumníkem, ale také na úrovni vztahu zkoumaného a širšího okolí (společnosti a jejích norem). (Bugel, Šlechtová, 2012, s. 184)

Pro svůj výzkum jsem měla k dispozici dva komunikační partnery, které jsem informovala o obsahu, průběhu a okolnostech své diplomové práce a kteří vyjádřili svůj informovaný souhlas k použití informací o nich samých. Avšak při použití jakýchkoliv informací od komunikačních partnerů jsem se domluvila, že bude zaručena diskrétnost. V celé práci jsem jména komunikačních partnerů pozměnila za fiktivní a také další osoby, o kterých partneři hovořili, získaly fiktivní jména. V práci není udán jediný název města, kde se dotyční pohybují.

Během výzkumu jsem se snažila účastníkům zajistit emoční bezpečí, kdy jsem se s nimi dohodla na naprosté svobodě vyjadřování ohledně svých pocitů, nutnosti přestávek a dalších případných potřeb. Chtěla jsem, aby se cítili komfortně. Výzkum neohrozil fyzické ani psychické zdraví zúčastněných.

4.4 Popis výzkumného souboru

Pro tento výzkum jsem měla možnost hovořit s manželi, kteří byli mými jedinými komunikačními partnery a kteří ochotně vypovídali o svém příběhu adopce dítěte. Dalšími zúčastněnými osobami v příběhu byla biologická matka adoptovaného dítěte, se kterou jsem neměla možnost se setkat, tudíž si ji ani vyslechnout (a tedy nebyla do výzkumného souboru zahrnuta). Avšak manželé mi umožnili nahlédnout do tehdejší dokumentace případu, kterou měli oni k dispozici, a já tak byla schopna si jejich vypovězené informace ověřit v této dokumentaci, kterou však nijak do této práce nepřikládám z důvodu anonymity a ojedinelosti tohoto případu. Dále se v příběhu objevuje zejména adoptovaná, kterou fiktivně pojmenovávám jménem Sandra (též není osobně zahrnuta do výzkumného souboru). Sandra získala novou rodinu, ve které má dva starší sourozence a babičky, kteří s případem také souvisí.

Jelikož bylo nutné soudní vyřízení adopce, v příběhu budu hovořit o průběhu tohoto úkonu, kterého se zúčastnily jak sociální pracovnice z Orgánu sociálně právní ochrany dítěte (dále jen OSPOD), tak i právník a obvodní lékařka Sandry.

5 Seznámení se základními souvislostmi a aktéry příběhu

Jednu z nejdůležitějších rolí v případě sehrál lékař gynekologicko-porodnického oddělení, který byl jednak ošetřujícím lékařem ženy v nepříznivé životní situaci, a také se následně stal adoptivním otcem jejího dítěte. V příběhu se bude objevovat jako Martin, ale také jako „*taťka*“, jak ho oslovuje jeho manželka. Martin je nejen lékař, který na profesionální úrovni pomáhá pacientkám, je také otec dvou dětí, který se snaží se svou manželkou Martinou otěhotnět.

Martina, manželka porodníka Martina, zažila několikrátý spontánní potrat v krátkém časovém úseku a neustále touží spolu s manželem po dítěti.

Další zmíněnou je biologická matka adoptovaného dítěte, Andrea, která je již dlouhodobou pacientkou Martina. Andrea, která se nachází v těžké životní situaci, otěhotněla a rozhodla se své dítě dát k adopci.

V neposlední řadě se celá diskuze týká nezletilé osvojenky Sandry.

5.1 Stručné uvedení do souvislostí

Jedná se o příběh adopce, kdy žena čekala dvojčata, avšak nebyla v takové sociální, zdravotní ani rodinné situaci, aby si troufla nejprve vůbec mít dítě, posléze starat se dokonce o dvě děti. Po zvážení a konzultaci se svým ošetřujícím lékařem se rozhodla těhotenství neukončit potratem, jak původně zamýšlela. Rozhodla se ovšem vůči svému okolí zamlčet fakt, že čeká dvojčata.

Těsně před porodem se žena svému ošetřujícímu lékaři svěřila se svojí svízelnou situací a sdělila mu, že není schopna vychovávat dvě děti, proto se rozhodla dát jedno dítě

k adopci. Tento sled událostí sdělil lékař doma své manželce, s níž se již delší dobu pokoušeli o třetí dítě. Po vzájemné konzultaci začali uvažovat o možné adopci, která nakonec dopadla ve prospěch těchto manželů. Adoptivní rodiče po celou dobu výchovy dítěte nebyli v kontaktu s biologickou matkou.

5.2 Jednání a role biologické matky

Andrea je v příběhu mladá svobodná matka v obtížné životní situaci. *„Neměla v podstatě zázemí, byla ve velice těžké a složité životní situaci. Ona jako astmatička s občasnými těžkými záchvaty byla několikrát kvůli tomu hospitalizovaná, pak v podstatě neměla vlastní bydlení, byla i bez otce těch dětí, jako otce ho vůbec neuvedla. Bydlela v bytě, který byl jejího otčíma, společně s ním a svou matkou. Její maminka, ta byla bez nohy a měla ještě k tomu rakovinu. Takže ta byla těžce nemocná a Andrea se o ni starala. Takže ty podmínky tam byly jako takové docela, docela těžké.“* popisuje Martina.

Jakmile Andrea zjistila, že je těhotná, začala intenzivně uvažovat o potratu. Z výše uvedené výpovědi Martiny je zřejmé, že situace Andrey je velmi vážná. V tomto momentu vstoupil do celé situace její ošetřující lékař Martin, který se jí snažil potrat rozmluvit: *„Takže nějak asi úplně v počátku, když zjistila, že je těhotná, tak zřejmě zvažovala i to, že jako to těhotenství ukončí, ale to tehdy, už tehdy! (důraz) V podstatě v tom hrál roli taťka, tedy manžel, že jak asi byla u něho jako u lékaře, tak jí to on vlastně nějak rozmluvil, tedy to, aby to neudělala. Takže (smích) zůstalo při tom těhotenství. (radost)“* popisuje Martina.

V této výpovědi Martina klade důraz na to, že už tehdy se do celé situace vložil její manžel Martin, kterému se podařilo ženě v tísní potrat rozmluvit. Martin jako odborný lékař matce vysvětloval možné následky případného potratu. Navíc, s ohledem na Deklaraci práv počatého dítěte, v článku tři, má počaté dítě právo se narodit a potřebuje být přijaté a milované.

Martina popisuje tuto situaci jako velice šťastnou, protože díky tomu mají dnes třetí dítě, po kterém tak moc toužili.

Z poskytnuté dokumentace a výpovědi Martina vyplývá, že průběh těhotenství byl přirozený a bez vážnějších komplikací. Samotný porod byl hlavním zlomem celého příběhu: „*Porod byl plánován ukončením císařským řezem, už přesně nevím z jaké příčiny, zřejmě kvůli poloze. A když jsem ráno před operací šel za pacientkou se ujistit, zda je všechno v pořádku a je připravena k výkonu, tak mi sdělila, že se z vážných důvodů nemůže postarat o obě děti. Měla problémy jak zdravotní, tak i v té době, myslím jí umíral tatínek na nějaké nádorové onemocnění a z toho důvodu jako se rozhodla nebo rozhodla, byla více méně donucena vzdát se jednoho dítěte. Mě tím zaskočila, protože vlastně bylo to asi půl hodiny před vlastním výkonem a já jsem se teda jenom ptal, které to dítě si chce ponechat. Jestli to, které se narodí první, nebo to, které se narodí druhé. Řekla mi, že to, které má blíže k srdíčku. Takže, takže to druhé. Šli jsme dělat operaci, všechno proběhlo v pořádku, první dítě jí teda nebylo ukázáno a bylo jí vlastně odebráno, potom jenom se začala starat o to druhé dvojče.*“ Popisuje situaci Martin.

Z výše uvedeného úryvku je patrné, že i po dlouholeté praxi lékař zažívá okamžiky, které jsou pro něj těžké nejen jako pro lékaře, ale i jako pro člověka. Každý porod je výjimečná a ojedinělá životní událost. Pohotovité reakce Martina jsou evidentní. Andrea se rozhodla nechat si dítě, které se nachází blíže jejímu srdci, jež naznačuje, že v takovéto situaci musí být nesmírně obtížné se rozhodnout. Matějček (1999) uvádí skutečnost, že ženy se vzdávají svých dětí z důvodu nejnižší sociální úrovně, které jsou v momentální těžké životní situaci, většinou nemocné. Dále vyjmenovává svobodné matky a ženy osamělé a bez pomoci, které se o dítě nemohou starat z důvodů zdravotních a sociálních.

5.3 Jednání a role Martiny jakožto adoptivní matky

Pro Martinu začíná celý příběh ve chvíli příchodu manžela z práce: *„Taťka vlastně přišel jednou z práce a povykládal mi, co se tam přihodilo v tom dnu, protože byl toho tak plný, byla to taková nějaká mimořádná příhoda, hodně zvláštní okolnosti. Říkal, že tam měl nějakou maminku, která čekala dvojčátka a že ji bral teda na císařský řez, a že vlastně před tím mu sdělila, že jedno z těch dvojčat si nechá a jedno, že dá k adopci a že hmm, asi věděl, znal ten její příběh.“* Z této výpovědi Martiny vyplývá, že tento den byl pro jejího muže velmi náročný a plný emocí. Je evidentní, že Martin své ženě nesděluje případy pacientek, se kterými se každý den potýká, nicméně je zřejmé, že tento příběh ho pohltit takovým způsobem, že byl nucen jej manželce sdělit. V níže uvedeném úryvku Martina popisuje své domněnky o tom, proč Andrea tajila fakt, že čeká děti dvě: *„Asi o tom už přemýšlela potom zřejmě delší dobu, protože všude, nebo nikomu vlastně neřekla, že čeká dvojčata. To nějak tajila asi, asi z toho důvodu, že už byla rozhodnutá, že to takhle asi udělá. Tak aby, se asi necítila možná potom špatně, nebo aby se jí lidi neptali na tady ty věci kolem toho. Tak prostě chtěla si nechat jedno, tak mluvila o jednom.“* říká Martina.

Matějček (1999) poukazuje na matku, která se vzdá svého dítěte, jako na ženu, které se dostává nepochopení a negativní kritika. Je možné, že se žena bude potýkat celý život s lítostí z opuštění dítěte.

Když Martin sdělil příběh své pacientky Martině, její reakce byla pohotová: *„No a co s tím uděláme? No, odpovědi se mi teda jako nedostalo (smích), ale nějak prostě od tady té otázky se to začalo odvíjet nějakým takovým způsobem, jako že jsme o tom přestali mluvit, a asi každý jsme si sám v sobě prostě teď zvažovali, nebo přemýšleli o nějakém řešení, o nějaké možnosti. Nebo jako jestli bychom si to dítě nevzali. Ale každý jsme si to tak nějak v té hlavě prostě srovnávali sami.“* udává Martina.

Z výpovědi obou manželů je evidentní, že ani jednomu z nich celá situace nebyla lhostejná. Z prvopočátku se myšlenka adopce dítěte mohla zdát oběma absurdní, nicméně příběh v obou rodičích zanechal určitý podnět, který je přiměl o adopci přemýšlet. Jako zajímavý element z výpovědi obou rodičů považují fakt, že spolu o adopci nemluvili, přesto o tom oba intenzivně uvažovali. Oba rodiče použili pro celou situaci stejný výraz

„*napjatá atmosféra*“, ze kterého je zřejmé, že oba smýšleli o adopci dítěte jeho pacientky, ale převládaly jisté obavy o tom mluvit.

Z výpovědi obou rodičů je také evidentní, že oba dva velice toužili po třetím dítěti. Vzhledem k opakovaným potratům adoptivní matky byla celá situace ženy v tísní velkým podnětem k přemýšlení o adopci dítěte. Jak sama Martina uvádí: „...*duševně, psychicky jsem byla docela v rozpoložení, kdy jsem po dítěti toužila a prostě asi, asi to tak bylo všechno nějak připravené, nachystané.*“ Podobná je i výpověď Martina: „*Manželka spontánně potratila a já měl trošku obavy i z toho, že manželka je pevně věřící a v případě, že by se nám narodilo, nebo čekali bychom postižené dítě, tak by zřejmě nesouhlasila s ukončením ze zdravotní indikace, s čímž bych se asi zase nedokázal porovnat já. Ale to nebyla, to nebyla prvotní myšlenka, která vlastně byla v souvislosti s tím dítětem, toto mně všechno docházelo víceméně až později, nicméně ten příběh nebo ta situace byla natolik silná, nebo zvláštní, že jsem o tom samozřejmě doma s manželkou mluvil a oba jsme víceméně začali myslet, myslet na totéž.*“ Z těchto vyjádření je patrné, nejen že oba toužili po třetím dítěti, ale že by zde mohlo dojít k rozporu z případné zdravotní indikace. Manželé spolu začínají po nějaké době hovořit o příběhu a zdá se, že motivem k adopci může být minimálně u jednoho z manželů víra v Boha, což je jeden z motivů adoptivních párů, jak uvádím v teoretické části. Martin uvádí, že by nebyl schopen smířit se s postiženým potomkem, avšak myšlenku adopce cizího dítěte nezavrhuje. A to ani přes to, že je zde možnost dědičného onemocnění minimálně astmatem ze strany biologické matky.

5.4 Role a jednání Martina jakožto biologického otce

Po uplynutí pár dnů, kdy Martin sdělil Martině příběh jeho pacientky, navrhl Martině návštěvu v porodnici, aby se mohla na dítě podívat osobně, ještě než jej převezou do kojeneckého ústavu. Manželé zatím nebyli zcela rozhodnuti pro adopci, nicméně Martina přijala návrh svého muže a jela se s ním na dítě podívat. Přesto, že o adopci zatím jen uvažovali ve svých myšlenkách, do porodnice Martina jela s jistým očekáváním: „*A to byl docela, pro mě docela takový, jako, byla jsem taková napjatá, v takovém nějakém zvláštním rozpoložení (úsměv) a očekávání a docela mě to tam vzalo. Protože ony¹ ležely vedle sebe na tom kojeneckém pokoji², nebo jak se to tam jmenuje, a teď byly zabalené v takových jako jak, jak se tomu říká těm, jakoby peřinkách, které byly ovázané tím povijanem, a na tom povijanu bylo napsané jméno. Takže jedna tam měla napsané Klaudie³, a vedle, vedle ležela Sandra a na tom povijanu, vedle toho svého jména měla napsané NEKOJIT. Jo, tak to mě, to mi teda jako hrkly slzy do očí, to bylo jako (malá pauza, slzy v očích, ztišení slova) drsný, no.*“ Pro Martinu byla návštěva v porodnici hodně emotivní, ovšem když si vzal Martin malou Sandru do náručí, byla dojatá až k slzám: „*Tatka si ji tak, prostě, tak krásně, já jsem úplně hleděla na něho, jak krásně si ji vzal a tak ji jako cvrknal po nose, (hlas se třepe, je cítit radost) a na puse. To, bylo to bezva. Tak na ni krásně mluvil, a vůbec se tam asi o ni hezky starali, protože i ty sestřičky tam měly takový k ní pěkný přístup. Zřejmě to všichni tak nějak cítili, tak zvláštně. Jakože, že jsou tam dvě a prostě to jedno si užívá jako té výsady, že bude mít matku a to druhé ne.*“ vypovídá Martina.

Z výpovědi obou rodičů je zřejmé, že k dítěti nějakým způsobem přilnuli už od prvního setkání. Martina popisuje, že cítila ze strany zdravotních sester zvláštní přístup k dítěti, které mělo jít k adopci. Martina vnímá jakousi nespravedlnost, že dvě identické děti mají zcela jinou budoucnost.

Manželé po návštěvě porodnice spolu ještě nějaký čas zcela situaci nerozebírali, ale zároveň se dozvěděli fakt, že dítě bude po šestinedělí (ochranná lhůta matky změnit

¹ Ony dvojčata byly sestry

² Holčičky byly umístěny na kojenecký pokoj, kde ležely vedle sebe, ale matce Sandra nebyla vůbec ukázána.

³ Klaudie – sestra Sandry.

rozhodnutí) volné k adopci, což je přimělo k rychlému jednání: „*Takže potom, potom, já už si to nedokážu úplně vybavit, jestli jsme prostě pronesli nějaké, nějaké ty dotazy, jestli bychom si tu Sandru vzali nebo nevzali. To už si nedokážu přesně vybavit. Ale co si pořád vybavuji je to, že jsme kolem sebe chodili v takovém napětí, a pořád jsme nic neřešili a bylo to pořád takové zvláštní. Sandra byla převezena asi ten pátý nebo šestý den do toho kojeneckého ústavu. A věděli jsme, že bude myslím pět, nebo šest týdnů, já si tady ty skutečnosti nemůžu teď už uvědomit, ale asi, myslím, to bylo pět týdnů a pak asi měla už jít k té adopci. Nebo jestli to byla doba, kdy si to ještě ta matka mohla rozmyslet s tou adopcí, myslím, že těch šest týdnů, jo, asi tak, jak je šestinedělí, tak je to šest týdnů, že ta matka je tím taky chráněná, že může mít psychické potíže po porodu. A že udělá věci, které prostě by normálně třeba neudělala, tak aby, aby to mohla vzít ještě asi zpátky.*“ uvádí Martina.

Z výpovědi Martiny je zřejmé, že i přes časové nejasnosti si pamatuje své pocity, jak manželé žili v napětí a v nekonformitě. Oba touží problém vyřešit, ale ani jeden o něm s druhým podrobně nekomunikuje. Šest týdnů je ochranná lhůta matky, ve které si své rozhodnutí může rozmyslet. Jak uvádí § 813 občanského zákoníku, matka může dát souhlas k osvojení nejdříve šest týdnů po porodu. V roce 2003 hovořil zákon následovně: „*Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Odvolat souhlas lze toliko do doby, než je dítě umístěno na základě rozhodnutí do péče budoucích osvojitelů.*“ (Zákon o rodině 94/1963, §68a)

5.5 První úvahy o adopci

V časové tísní se ale poté manželé shodují, že by holčičku chtěli do vlastní péče a začínají se zajímat o možnost adopce.: „...když vlastně se blížil termín, kdy holčička měla být převezena do kojeneckého ústavu, no a zjistili, dověděli jsme se, že vlastně ta adopce nebo nějaké to osvojení je možné pouze do šesti týdnů toho dítěte a potom je předáno k adopci, bez možnosti už nějak jako, aby ta matka se o tom nějak dál dozvěděla nebo mohla do toho nějak zasahovat. Vlastně, já nevím už, za jak dlouho to bylo, jestli potom, po těch dvou, třech týdnech jsme konečně s manželkou začali o tom mluvit, že bychom eventuelně prostě to dítě adoptovali. Když jsme k tomu dospěli, začali jsme se starat, nebo zajímat o to, jaké, jaké by byly ty možnosti.“ začíná svůj příběh Martin, který podle výpovědi Martiny obstarával veškeré právní záležitosti.

6 Postup adopce a první setkání dítěte s rodinou

Andrea oznámila svůj úmysl odložení dítěte a následné adopce svému ošetřujícímu lékaři. Zákon č. 359/1999 Sb. uděluje povinnost poskytovateli zdravotních služeb neprodleně oznámit krajskému úřadu přítomnost opuštěného dítěte. Po získání informace přišla za matkou do nemocnice sociální pracovníce OSPOD, která provedla sociální šetření a s matkou situaci podrobně rozebrala. Úřednice získala písemný souhlas rodiče k osvojení dítěte. Úřednice byla povinna matku poučit o možných důsledcích neprojevení opravdového zájmu o dítě. (Zákon č. 359/1999, § 19, odst. 1) Dítě bylo následně převezeno do kojeneckého ústavu.

6.1 Popis postupu adopce ze strany adoptivních rodičů

Martin se obrátil na sociální pracovníce orgánu sociálně právní ochrany dítěte⁴, kdy se snažil zjistit, jak pomoci tomuto dítěti dostat se k němu do rodiny: *„Pro mě to bylo docela frustrující, (mírné naštvání) jak jsem narazil na neochotu nebo prostě spíš odpor sociálních pracovníc, které spíš prostě ke mně přistupovaly, jak mi později nějak i snad řekly, že prostě chci někomu ukrást dítě nebo něco podobného, než že by prostě měly snahu třeba pomoci, jak to dítě nějakým způsobem zabezpečit, nebo něco, něco, udělat.“* Z této výpovědi Martina vyplývá, že se nesetkal s pozitivním přístupem sociálních pracovníc a zkušenost byla pro něj stresující a nepříjemná. Protože v letech 2003 zákon neumožňoval svěřit dítě do péče osoby blízké, či osvojení jedince na základě jeho vytipování, sociální pracovníce měly jakousi nedůvěru.

Manželé potom docházeli k sociální pracovníci v místě trvalého bydliště Sandry, se kterou již byla spolupráce více produktivní. *„Pomohla nám až potom vlastně sociální pracovníce z jiného kraje, která nám řekla, že asi jediná možnost, která by byla, je tzv.*

⁴ V rozhovorech je Orgán sociálně-právní ochrany dítěte označován termínem „sociálka“.

přímá adopce, kdy bychom se domluvili s matkou, a to dítě adoptovali vlastně s jejím vědomím a s jejím souhlasem. Tyto rady jsem vůbec nedostal ani od původní sociální pracovnice, ani když jsem zašel na soud, který se zabýval těmi věcmi, tak prostě mi odmítli vůbec veškeré nějaké informace dát. Takže v té době to bylo dost takové frustrující. Ted' nás tlačil čas a skutečně jsme se nemohli dostat k nějakým informacím.“ popisuje Martin. Ovšem je nutné zdůraznit fakt, že sociální pracovnice musí podávat informace, ale také jsou povinny si žadatele důkladně prověřit a dbát na blaho dítěte, což je přední hledisko sociálně-právní ochrany dítěte. (Zákon č. 359/1999 Sb.) Úřednice jsou povinny dle § 10 odst. 1 písm. f) poskytnout nebo zprostředkovat rodičům na jejich žádost poradenství. Tojo se jim ale nedostalo. Pracovnice jsou povinny prověřit žadatele. *"Zprostředkování přímé adoptce není v kompetenci zdravotníků, v této situaci by mezi biologické a náhradní rodiče neměla vstupovat třetí osoba. Dítě je matkou osobně svěřeno do péče náhradních rodičů často již několik dnů po porodu."* (Mihalová, 2009)

6.2 Rozhovory s ostatními členy rodiny

Manželé celou situaci řešili také s ostatními členy rodiny. Každý jednotlivý krok probírali společně: *„Vím, že jsme se ptali i dětí, jako co by na to řekly. No a pak jsme to řešili i doma v rodině, tak nějak jsme mluvili s babičkami, věděli jsme taky, že je tam také ta zátěž po té zdravotní stránce, to astma, že může být dědičné. A že i tady s tím bychom se třeba museli potýkat a potom ještě další věc (pauza) jsme řešili, jak by to bylo, jestli bychom unesli to, kdyby chtěli tu Sandru zpátky nebo kdyby rodina ze strany biologické matky se začala snažit ji dostat zpátky anebo, že by mohlo třeba i nastat nějaké třeba vydírání a tady tyto záležitosti. Protože člověk nikdy neví, a my jsme znali jenom, nebo znali - neznali tu matku a o tom, o té rodině jsme nevěděli vlastně vůbec nic. O otci vůbec. Takže i tady po této stránce jsme také řešili takové nějaké obavy, co by kdyby a tak.“* Martina popisuje, jak celou situaci rozebírali v rodině a sděluje i spoustu možných pochybností, obav a negativních možností, které mohou nastat. S těmito možnými nepříjemnostmi se však smířila, že se mohou uskutečnit, protože se s manželem rozhodli adopci podstoupit. Možnost adoptce sdělili i svým dětem, s neočekávanou reakcí: *„...než jsme si ji dovezli, nám často pokládaly otázky, jestli jsme se nezbláznili, jestli finančně jsme na tom tak dobře, že si můžeme dovolit další dítě. Rozhodně prostě taky potřebovaly*

nějaký čas, než to nějakým způsobem vstřebaly. Ale zas to bylo pěkné, že jsme si s nimi nějak promluvili, vysvětlili jsme jim asi, že prostě se stala taková situace, která se běžně nestává, a že prostě ta holčička za to nemůže, a že máme šanci jí nějakým způsobem pomoci, že ona zase spoustu radosti může dát nám a skončilo to tak, že všichni se na ni víceméně těšili.“ spokojeně vzpomíná Martin.

Manželé volili správnou strategii řešení situace v rodině. Z odborné literatury vyplývá důležitost přípravy širší rodiny na příchod adoptovaného. (Matějček, 1994) Z další výpovědi Martiny je patrné, že se více obávala reakce babiček, kdy nejspíš negativní reakci očekávala od babičky A, pro mne z neznámého důvodu, a u babičky B získala radu důkladně možnost adopce zvážit z důvodu možných zdravotních rizik: *„Takže kupodivu celkem babička A to vzala dobře. Babička B, možná po zkušenostech, které měla možná ze svého oboru, ze zdravotnictví, nevím, tak ta říkala, ať to dobře zvážíme i po té zdravotní stránce, že by to nemuselo být jednoduché nebo tak. Ale my jsme opravdu měli tu touhu to udělat, bylo to nějak v nás.“* Možné obavy jsou odůvodněné. Dědičné dispozice jsou dané a nelze je měnit, ovlivňují vývoj jedince od jeho početí až do smrti. V době početí člověk získává svou genetickou výbavu, což je soubor genů určité kvality. (Matějček, 1999)

Martina klade důraz na jejich touhu stát se rodiči: *„I já, jako věřící, jsem se za to modlila, a šla jsem i za staršími ze sboru a prosila je, ať se za nás modlí, za správné rozhodnutí, co máme udělat. A potom, při jedné modlitbě jsem úplně vnímala, že mi Bůh říká: „Neboj se a důvěřuj mi.“* Takže to bylo pro mě takové úplně konečné rozhodnutí, kdy jsem měla takové potvrzení, že to prostě udělám. Můžu udělat. Tak jsem se na to spolehla a rozhodli jsme se, že do toho jdeme.“ Z této výpovědi je evidentní, že Martina našla velkou oporu a jisté ujištění ve své víře o tom, že dělá správnou věc.

6.3 Setkání s Andreou jakožto biologickou matkou

Po sdělení a komunikaci s rodinou se manželé vydali do města XY za biologickou matkou Andreou: „...jsme se vypravili do města XY za tou matkou. Poprvé jsme ji tam vlastně ani nezastihli, tak jsme nechali ve schránce lístek, že bychom s ní chtěli mluvit. Jestli můžeme přijet a napsali jsme tam telefonní číslo, takže ona se nám pak ozvala a jeli jsme tam. Šli jsme si všichni tři sednout do nějaké restaurace, abychom si promluvili. Tam jsme se jí zeptali, co by na to říkala, kdyby, kdybychom si tu Sandru vzali do péče, nebo prostě, že bychom si ji chtěli vzít my. Tak jestli by nebyla proti. Ona, spíš bych řekla, že byla i ráda, asi proto, že manžela znala aspoň jako pacientka, tak snad si mohla myslet, že by byla ta Sandra v dobrých rukách. Asi možná i hrálo roli to, že by věděla, kde Sandra bude, to nevím. Takže s ní jsme se domluvili, že by to tak šlo, že by byla ráda.“ Martina popsala událost, kdy spolu s Martinem jela za biologickou matkou s cílem zeptat se na její názor, kdyby její dceru adoptovali právě oni sami. V tomto okamžiku vznikla ústní dohoda mezi Andreou a budoucími adoptivními rodiči.

Když Martina popisovala setkání s Andreou, vnímala jsem, že dojmy z prvního setkání s biologickou matkou byly kladné. A to natolik, že Martina vnímá, že Andrea bude šťastná, když Sandra bude v péči někoho známého a že má jistotu, že o Sandru bude postaráno. To je zřejmé i z výpovědi Martina, který popsal setkání s Andreou následovně: „...tak jsme vlastně s manželkou šli za biologickou matkou, která (hledání slova) hrozně ráda, šťastná, souhlasila s tím, že vlastně získala šanci, že nepřijde o možnost vědět, jak a co se bude s jejím dítětem dále dít. Předpokládala, že se bude mít dobře a rozhodně jsme cítili, že má zájem o to, aby to dítě se mělo dobře a nebylo to skutečně z důvodu, že by se ho chtěla zbavit, ale bylo to z toho důvodu, že neměla šanci se o ně postarat.“ U tohoto sdělení vidím výhodu přímé adopce, kdy biologická matka bude vědět, jak se daří jejímu dítěti. I přes skutečnost opuštění a odložení dítěte, matka tímto získává možnost vědět o životní situaci svého dítěte, protože přesně ví, komu své dítě svěřila.

6.4 Vyzvednutí Sandry v kojeneckém ústavu na základě dohody s biologickou matkou

Tímto setkáním a dohodnutím se s biologickou matkou manželům nastal čas veškerého zařizování. Právník, který byl doporučený vzdálenou rodinou, připravil dohodu o předání dítěte do společné péče manželů na základě dohody mezi biologickou matkou a adoptivními rodiči. Na základě této dohody manželé jeli do kojeneckého ústavu, kde po rozhovoru s ředitelkou organizace jim byla Sandra předána do jejich osobní péče. Oba rodiče jeli do kojeneckého ústavu s nějakým očekáváním, s pocity radosti, nervozity, nadšení, atd.

Martina své pocity popisuje: „...když jsme si pro ni vlastně jeli ten den, kdy jsme si ji mohli vyzvednout, tak to jsem ještě byla taková, kdy jsem se jednak strašně těšila, ale měla jsem v sobě i takové obavy, protože nikdy jsem to nezažila. Že to, když má žena vlastní dítě, nosí ho pod srdcem devět měsíců, tak vlastně je jakoby s ním. Zná (úsměv, radost), zná ho, nebo jak to mám říct, prostě těší se na něj a připravuje se na to a tohle bylo zvláštní tím, že jsem nevěděla, jestli to dítě, abych ho, trošku jsem se obávala své vlastní reakce, co bude, jestli ho dokážu přijmout jako cizí. Abych ho, protože chtěla jsem ho milovat samozřejmě. Ale nevěděla jsem, neznala jsem svoje city, jaké budou, protože jsem nikdy v takové situaci nebyla.“ Martina vysvětluje, jak byla nervózní a jak se bála své vlastní reakce. Můžeme zpozorovat určitou nepřipravenost na dítě, jak psychickou, tak fyzickou. Jak uvádí Gabriel (2008), příchod dítěte do náhradní rodiny může u rodičů vyvolávat stres, z důvodu toho, že dítě není biologicky vlastní.

Všechno, dá se říci, zařizovali na poslední chvíli. Ovšem přes veškeré pochybnosti si byla Martina jistá tím, že dítě opravdu adoptovat chce: „No, a když jsme přijeli do toho kojeňáku, jednak jsme tam měli nějaký rozhovor ještě s ředitelkou toho kojeňáku a ještě tam někdo s námi seděl. Asi nějaká sociální pracovnice z toho kojeňáku, a tak se nás vyptávaly. Protože ony byly i povinny nám asi říct, že kdyby to nějak nešlo, nebo ne-neklapalo, tak že máme možnost to dítě tam vrátit zpátky. Což se mi zdálo úplně strašné a prostě hned jsem to zavrhla. Musely nám říct, že tady ta možnost je. No a tak nás potom vedly nahoru do pokoje, kde byla Sandra.“ uvedla Martina.

V teoretické části popisují, že adoptivní rodiče jsou povinni s dítětem v kojeneckém ústavu strávit určitou dobu, aby se s dítětem navzájem poznali. V tomto případě se to tak ale nestalo. Manželé neprošli klasickou přípravou na osvojení z důvodu ojedinělosti případu. Nicméně z výpovědi Martiny můžeme zpozorovat zajímavý faktor, čímž je jisté morální ukotvení. Přesto, že s dítětem ještě neměla vybudovaný žádný vztah, nepřipouštěla si jakoukoliv myšlenku vrátit v případě „*nežádoucích problémů*“ dítě zpět do kojeneckého ústavu.

První kontakt s dítětem byl přinejmenším neočekávaný: „*Trošku jsem byla taková šokovaná, protože byla taková, přišla mi jakoby, hmm, měla zakysané očička, tak byla taková, jak kdyby na první pohled zanedbaná, ale oni se tam k ní měli pěkně a chovali se tak. Říkali: „Ona se na nás usmívá, když na ni mluvíme.“ A když jsme k ní přišli my, a nějak jsme na ni promluvili, tak ona hodila takový krásný úsměv (dojetí). Prostě poprvé se na nás vlastně usmála. Ona ještě neviděla, ale bylo to takové, takové hrozně milé.*“ říká Martina.

Martin popisuje také svůj první dojem ze setkání se Sandrou: „*Tam byl jediný moment, kdy jsme oba dva, jak jsme si potom s manželkou řekli, zaváhali, jestli děláme dobře a jestli prostě skutečně jako toto dítě chceme, protože z té krásné holčičky, která se narodila před těmi pěti týdny, tam ležela taková placička, která vypadala jak Hurvínek, nebo možná Spejbl (hlasitý smích) spíš myslím, byla zakysaná, měla zakysaná očička a byla úplně apatická. Jako nebyl, nebyl to pěkný pohled a prostě říkám, to byl jediný moment, kdy jsme, kdy jsme zaváhali, jestli děláme dobře nebo ne. Samozřejmě nás ty pracovnice toho kojeneckého ústavu varovaly, že prostě z těch dětí může vyrůst ledacos, že ty příběhy nejsou moc optimistické, ale v tomto jsme neměli nějaké problémy, jediný ten problém nebo šok nastal při tom vizuálním kontaktu, když jsme si ji vlastně brali. Nicméně během týdne Sandra rozkvetla úplně neuvěřitelným způsobem a začala se náramně vyvíjet.*“ V tomto momentu si oba rodiče všimli, že dítě je zanedbané. Martin, jako odborník, dítě nazval jako „*apatické*“, což potvrzuje teoretickou část viz. kapitola 2.2.1 Novorozenec, kojeneček, ve které uvádím, že se dítě v náhradní péči může chovat apaticky. Avšak Martin potvrzuje, že při láskyplné domácí péči, kdy je dítěti poskytnuto zázemí a sociální, ekonomická podpora, se zdravý vývoj dítěte významně rozvíjí.

I když rodiče zařizují všechno ve stresu z časového hlediska, už se chovají jako pyšní rodiče a v okamžiku získání dítěte, se považují za právoplatné rodiče: „*Takže my jsme si ji odnesli, a ještě než jsme vlastně dorazili domů, tak jsme s ní byli někde ve městě XYZ, kde jsme ještě šli dokoupit pár úplně nutných věcí, protože to bylo taky všechno takové honem, abychom všechno připravili, aby měla všechno potřebné. Však to jsem nakupovala i spolu s dcerou, šly jsme spolu nakupovat takové ty miminkovské oblečení a tak. A já jsem z toho měla takovou šílenou radost, nakoupily jsme prostě všechno, všechno naráz. Byly toho kvanta, člověk to musel všechno dobře promyslet, co všechno to mimčo vlastně potřebuje. A to bylo ze dne na den. My jsme to, já nevím, během dvou dnů vlastně vyřešili všechno, to co potřebovala. Tak, abychom měli všechno připravené, když ji dovezeme. No, a tak trošku jsme se zdrželi ještě v tom městě XYZ, kde jsme ještě něco potřebovali dokoupit. Tak to už jsme byli s ní. Měli jsme pro ni takové to vajíčko, tu sedačku do auta, a tak jsme ji v tom tak nosili, a už jsme se cítili tak, jako pyšní rodiče (posměch), takový (smích), takový krásný pocit to byl.*“ uvádí Martina, která mi během rozhovoru dává najevo svou gestikulací a důrazem, že se jak tehdy, tak i teď stále cítí jako právoplatná hrdá matka se silným vztahovým poutem ke svým dětem. A jelikož jsou děti velmi vnímavé již v raném věku, což popisují v teoretické části, věřím, že v tento moment i Sandra pocítila změnu ve svém dosavadním životě. Dostalo se jí láskyplného prostředí, které bylo ideálním pro její zdravý jak tělesný, tak duševní vývoj. (Vaš'atková, 2008)

6.5 První setkání Sandry s rodinou

Na příjezd nového člena rodiny se zcela jistě těšila celá rodina. Martin s dojetím popisuje reakci svého syna, který rodičům způsobil nezapomenutelný zážitek: „*Během krátké chvíle se objevil doma a prostě se o ni intenzivně zajímal. Potom napsal asi za půl roku, psali nějakou slohovou práci a tu máme schovanou dodnes, kde prostě napsal, že i když vypadala strašně (smích, radost), tak prostě, že hned věděl, že ji bude mít vlastně pořád rád. Takže to byla taková krásná reakce a pak prostě začaly přicházet ty krásné věci, kdy prostě jsme byli šťastní a Sandra to začala vnímat, a prostě začala se rozvíjet do fantastický ženský.*“ spokojeně a dojatě uvádí Martin.

Z celého rozhovoru je patrné, že rodiče mají rádi nejen Sandru, ale i své dvě další děti. Oba rodiče si váží slohové práce, činu jejich syna, který si také z prvního setkání holčičku zamiloval. Ze slohové práce jejich syna, kterou jsem dostala od rodičů k dispozici, vybírám dojemný úsek jeho úvahy, samozřejmě s jeho svolením: „...překvapilo mě, jak malá byla. A přesto, že měla zalepený očička hnísem a křičela hlady, připadala mi jako to nejkrásnější dítě na celém světě. A tak jsem dostal novou sestřičku.“ Z popisu příchodu „nové sestřičky“ je zřejmé, že z jeho strany bylo přivítání velmi vřelé, tato reakce na nového člena rodiny velmi mile překvapila oba rodiče a Martinu tato slohová práce stále dokáže rozbrečet.

6.6 Přizpůsobení rodiny nové situaci

Oba rodiče byli zaměstnaní a museli Sandře zajistit nepřetržitou péči: „*A teď jsme museli řešit ještě to, jak to uděláme s prací. Protože, já jsem neměla žádnou mateřskou, nic. V práci jsem to samozřejmě sdělila dopředu, když nastalo to naše rozhodnutí, že si Sandru vezmeme. Tak jsem to oznámila a vlastně jsem se musela nějakým způsobem v té práci domluvit, jak to bude, abych se mohla starat o dítě a ještě chodit do práce, nebo jak. Jak to udělat, než vyřešíme právní stránku věci. V zaměstnání mi taky vyšli vstříc, tak to bylo takové dobré, v podstatě jsem tu svoji práci mohla dělat. Třeba tak, že manžel si vzal nějaké volno a byl se Sandrou, třeba někdy i dopoledne, kdy já jsem šla do práce, ale spíš jsme to řešili tak, že já jsem potom chodila do práce odpoledne, když se on vrátil z práce a převzal prostě starost o Sandru, a já jsem mohla být v zaměstnání po pracovní době. Anebo jsem šla někdy i v sobotu, v neděli do práce, a tatka hlídal.*“ Martina popisuje, jak měla ohleduplného zaměstnavatele, který ji povolil pružnou pracovní dobu. Spolupráce manželů byla v tomto okamžiku velmi důležitá. Vzájemnou podporou zvládli rodiče Sandře zajistit řádnou péči:

„*Tak jsme si to nějak rozložili, aby vždycky někdo z nás s ní mohl být. To do dneška vzpomínám, jak se o Sandru tatka dokázal úžasně starat. On sám z toho měl takovou obrovskou radost. On si to užíval, jak si prostě svoje děti neužil, protože to ještě studoval a tak. Tak, úplně si to hrozně moc užíval s tou Sandrou.*“ Ze slov a intonace Martiny

vnímám, jak je hrdá na svého manžela, jaký byl pečující otec, jak si užíval své další dítě, a o to více, když svých dvou vlastních dětí si užít tolik nemohl, když studoval.

7 Popis postupu adopce z právního a institucionálního hlediska

I přesto, že Sandra již byla v péči adoptivních rodičů, stále měla trvalé bydliště v kojeneckém ústavu a jejím opatrovníkem byl Městský úřad, spadala tak i pod jeho OSPOD, kde manželé podali návrh na pěstounskou péči. Martina popisuje přístup sociálních pracovníků daného OSPOD: *„No a při jednání prostě s tou sociálkou nám to přišlo všechno takové, že jsme z toho vyvodili, že bude dána k adopci, tak nemocnice to asi dává na sociálku, že. Zřejmě to předává, takže oni věděli, že tam bude to dítě volné k adopci a my jsme si teda mysleli, že asi už měli nějakou rodinu vytipovanou, kam to dítě asi budou umísťovat, protože s námi i takovým způsobem jednali. Spíše jako byli proti tomu vůbec, aby my jsme to dítě mohli adoptovat. No, a my taky protože jsme neznali žádnou tu právní cestu, jakým způsobem to jde vlastně uskutečnit, tak jsme žádali o pěstounskou péči. Protože to bylo asi tehdy jediné, jak šlo dítě adoptovat. Jestli je to taky ten rok, to už nevím, že může být v té pěstounské péči a pak asi se může žádat o adopci, no a to bylo docela hnusný, protože nás nařkli z toho, že prostě to děláme z finančních důvodů tady toto. Protože při té pěstounské péči se ještě pobíraly docela slušné peníze a tatkově vyloženě jedna pracovnice řekla, že, jestli si nemyslí, že při svém doktorském platu má dostatečný příjem na to, aby se nemusel ještě nechat takhle jakoby vyživovat státem. Nebo něco v tom smyslu. Takže to bylo docela takový drsný, protože my jsme o to žádali opravdu jenom z toho důvodu, že jsme nevěděli, jakým jiným způsobem je možné, tu adopci provést.“* Martina vysvětluje další negativní zážitek se sociálními pracovníky.

Z pohledu Martiny se pracovnice zachovaly nevhodně, neeticky a nelidsky, kdy viděla, že pracovnice nemají zájem a touhu poslat dítě do fungující rodiny. Jak jsem již výše zmiňovala u výpovědi Martina, jednání sociálních pracovníků bylo v souladu s jejich kompetencemi. A to z důvodu jistých obav z obchodování s dětmi, které je v dnešní době žel populární. Tudíž sociální pracovnice pouze zjišťovaly, z jakých důvodů vlastně rodiče mají o dítě zájem. Pro oba rodiče se tento postup mohl zdát nějakým způsobem neotřelý, nicméně sociální pracovnice postupovaly pouze se zájmem o blaho dítěte. Pro pracovnice

mohla být dohoda podezřelá z důvodu obchodování s dětmi. Občanský zákoník § 798 však říká, že za proces zprostředkování osvojení nesmí nikdo získat nepatřičný zisk. Rodiče mohli vnímat, že sociální pracovníce již našly Sandře jinou rodinu, protože ministerstvo zařazuje dítě do evidence dětí a žadatele do evidence žadatelů na základě údajů zaslaných ministerstvu krajským úřadem, a to do 3 dnů ode dne, kdy obdrželo údaje od krajského úřadu. (Zákon č. 359/1999, § 23)

Avšak po pečlivém přečtení dohody o předání dítěte do společné péče manželů mohlo být sociálním pracovnícím zřetelné, že biologická matka své dítě předává do společné péče manželům z jasných důvodů. Andrea se prohlásila za matku samoživitelku, nemajetnou, bez dostatku vlastních peněžních prostředků k zajištění péče o obě narozené děti. Zároveň manželé prohlásili, že jejich rodinné, majetkové, sociální i zdravotní poměry jim umožnily v plném rozsahu zajistit potřebnou péči o nezletilou Sandru, přičemž i dosavadním způsobem svého života dávali dostatečné záruky své schopnosti o dítě řádně pečovat.

Tuto situaci byli rodiče nuceni řešit s právníkem, který jim byl schopen připravit veškeré podklady pro soud. Jak výše zmiňuji, byl to jejich rodinný přítel, kterého případ Sandry oslovil natolik, že za svou pomoc nechtěl žádnou odměnu: *„a to byl člověk, který nám neskutečně jako tady v tom pomohl. Ani vůbec nic za to nechtěl, úplně fakt jako. Zřejmě ho asi taky nějakým způsobem příběh té Sandry dojal, nebo nevím. To si, já si to tak myslím, ale zajistil nám vlastně veškeré podklady pro ten soud.“* Martina tedy zmiňuje, že mu nebyly poskytnuty žádné peníze.

Právník také připravil návrh svěření Sandry do společné pěstounské péče a dále navrhuje dodatek k dohodě o předání dítěte do společné péče manželů. Tento dodatek obsahuje souhlas biologické matky Andrey ke změně trvalého bydliště Sandry na adresu manželů. Manželé neměli důvěru v sociální pracovníce OSPOD a okresní soud, na který se Martin obrátil. Tím, že manželé Sandře změnili adresu trvalého pobytu, byli určeni pod jiný Okresní soud, jiný Městský úřad a tudíž i pod jiný OSPOD. (Zákon č. 359/1999 Sb.) To manželé vnímali jako kladné a hlavně jako nezávislé, objektivní: *„Jo, protože ten Okresní soud XY jsme nebrali jako nezávislý, tím jak jsme, jaké byly ty jednání s tou sociálkou a tak.“* tvrdí Martina.

Právník také připravil návrh o zahájení řízení a o vydání předběžného opatření: „*My jsme měli daný návrh do pěstounské péče, a my jsme ho vlastně vzali zpět z toho XY soudu a dali jsme nový návrh na soud, na soud v ABC městě. A to snad bylo do měsíce vyřešené, že nám ten soud přiřkl to dítě do péče, že ta matka nám má předat dítě do péče, aby to bylo oficiálně uznané. Takže to už měla tu naši adresu a pak jsme věděli, že vlastně rok musíme ještě počkat, víceméně na to, kdy ještě by si to mohla taky ta matka rozmyslet. Ještě do roka by si mohla to dítě vlastně vzít zpátky, a po roce bychom my mohli o tu adopci zažádat.*“ Martina popisuje proces, jak chronologicky postupoval.

Po nahlédnutí do dokumentace jsem zjistila, že manželé získali Sandru do péče a zhruba po čtyřech měsících řízení na okresním soudu zastavili návrh na pěstounskou péči a zároveň tak zažádali o osvojení Sandry. Okresní soud této žádosti vyhovuje se souhlasem biologické matky, která souhlasila s osvojením Sandry navrhovateli. Opatrovník nezletilé (Městský úřad) doporučil vyhovět návrhu, neboť osvojení bylo v zájmu nezletilé. I po tom, kdy Andrea odsouhlasila osvojení Sandry, má stále nárok do dovršení jednoho roku dítěte zažádat si o Sandru zpět do vlastní péče. § 75 zákona č. 94/1963 Sb. hovoří jasně: „*Osvojit lze jen nezletilého staršího jednoho roku.*“ Těsně před dovršením prvního roku dítěte šli manželé na Městský úřad, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kde se svou sociální pracovnící sepsali návrh na nezrušitelné osvojení nezletilé Sandry. Andrea s nezrušitelným osvojením nezletilé Sandry souhlasila: „*Pak jsme se sešli vlastně po tom roce u toho soudu, kdy jsme měli jednání a byla tam přítomná matka, a rozhodovalo se teda o tom důležitém rozhodnutí, jestli to tak zůstane, že ta Sandra zůstane u nás, anebo prostě, aby si to ta matka nerozmyslela. Matka byla v podstatě ještě asi v horší situaci, než před tím porodem, protože jí mezitím, myslím, umřela ta maminka, takže tak nějak úplně ztratila jakoby to zázemí, protože tam, kde bydlela, v bytě otčima, tak to byl pořád jenom její otčím a nevím, jaký ten vztah tam jako úplně byl, nebo nebyl.*“

„*No a teď měla vlastně už, vlastně tu Klaudinku, o kterou se starala. Teď se zjistilo, že ta Klaudie má vlastně taky nějaké ty zdravotní problémy po té dýchací stránce, že zřejmě tam nastupovaly taky možná ty astmatické problémy, nebo tak. Nebo, že je alergik jako docela, docela těžký.*“ popisuje situaci Martina. Okresní soud rozhodl o osvojitelích Martině a Martinovi a zapsal je na místo původních rodičů v rodném listě matričního úřadu v místě narození dvojčat.

Ještě bych doplnila informaci, že jakmile rodiče změnili trvalé bydliště dítěte a byla jim přiřazena jiná sociální pracovnice, rodiče získávali nové, pro ně podstatné informace, jako jsou například negativní situace, se kterými se mohou jako adoptivní rodiče potýkat: „...ted' si to tak zpětně uvědomuju, že nás upozornila na všechna ta rizika, která s tím můžou souviset. Ted' mám na mysli to, že by nás mohla ta rodina vydírat, nebo požadovat to dítě zpátky, a tyhle ty věci. Tak na to nás upozornila jako úplně první. Tak napřed jsme z toho byli tak trochu rozpačití, že zase slyšíme jako takové věci jakoby proti, ale v momentě, kdy jsme my jí vlastně řekli, že do toho jdeme, i přes tohle všechno riziko, které nás může potkat, nebo které nás čeká, tak prostě poznala, že máme opravdový zájem prostě o tu Sandru, že to chceme udělat. Takže vlastně z její strany, kdy nám vysvětlila všechna rizika, tak přešla do pozice, kdy opravdu viděla, že máme o dítě velký zájem. A ta spolupráce pak byla s ní skvělá a myslím si, že taky díky ní i spousta věcí šla velice hladce. A vím, že taťka tam potom šel, až bylo po tom soudu a takové, tak tam potom šel ještě vlastně s kytkou (slzy v očích) jí jako poděkovat, že nám pomohla, že v tom stála při nás. A ona z toho byla až úplně dojatá, protože říkala, že takové jednání taky tam nezažívají, protože na té sociálce většinou chodí lidi pořád akorát nadávat, stěžovat si a křičí na ně, a kdo ví, co všechno.“ Martina popisuje, že se konečně setkala s lidským a odborným přístupem sociální pracovnice, kdy si jí manželé vážili natolik, že Martin po posledním soudním stání přišel ženě poděkovat. Manželé popsali, že sociální pracovnice OSPOD byla překvapena a že nebyla zvyklá na takovéto příjemné chování.

Z výpovědí manželů vyplývá, že sociální pracovnice OSPOD jednala podle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, kdy chránila práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, oprávněných zájmů dítěte s ohledem na správné zajištění jeho vývoje.

Jakmile už byly všechny právní záležitosti ukončeny a vyřízeny, konalo se u okresního soudu jednání ohledně vyživovací povinnosti biologické matky. Jednání se účastnil i biologický otec Klaudie a Sandry. Během tohoto přelíčení soudce sdělil fakt o existenci Sandry všem zúčastněným osobám. Skutečnost, že Sandra existuje, měla být po celou dobu zatajena. Ve veškerém jednání mezi biologickou matkou a adoptivními rodiči a dalšími účastníky celé adopce bylo smluvně dohodnuto, že o existenci Sandry, jako dvojčete Klaudie, se hovořit nebude, protože již během těhotenství Andrea nikoho neinformovala o skutečnosti, že čeká dvě děti. Tudíž veškeré další jednání a počínání tak

mělo pokračovat. U jednání o vyživovací povinnosti se biologický otec dvojčat z vyjádření soudce dozvěděl, že nezletilá Sandra existuje a žije v adoptivní rodině.

Martina vysvětluje, jak se tato nepříjemná událost odehrála: *„Dokonce to bylo taky vlastně u některého z těch soudů, ale já to teď nevím přesně, jak to bylo, jestli řešila ta matka. Musela řešit nějak výživné nebo něco, kdy se, kdy ten otec vlastně těch dvojčat byl taky přítomný. Tak tam se vlastně dozvěděl o existenci Sandry. Jo to se taťka jako hrozně teda namíchnul, protože jsme chtěli, aby se ten otec, když ona ho vlastně ani neuvedla původně tak, aby se ani nedozvěděl o Sandře. A tak to bylo asi docela brzo, možná to bylo někdy do toho roku ještě, nebo ta krize, kdy jsme měli ty obavy, že by něco mohlo být. To už nedokážu časově zařadit, jako, kdy to bylo. Takže to tam nebylo u toho soudu řečeno, kde je ta Sandra umístěna, do jaké rodiny, nebo kam, ale prostě u soudu se otec dozvěděl, že má ještě jedno dítě. To bylo takové neprofesionální.“* Z hlasu Martiny vnímám, že to byla velmi nepříjemná zkušenost, ale po které nastala obrovská úleva, kdy manželé mají Sandru v péči.

Po této události Martin sepsal s právníkem protokol z jednání, ve kterém zažádal prošetření postupu soudce u tohoto přelíčení z důvodu porušení etiky soudcovské práce, kdy dle slov Martina soudce cílenými otázkami vyradil pokrevnímu otci skutečnost osvojení nezletilé Sandry. Martinova žádost byla důkladně prošetřena a celá záležitost se okresnímu soudu jevila jako nešťastná, dle slov zástupce okresního soudu. Ten se za nešťastnou záležitost rodičům Sandry omluvil a vyslovil přání, aby tato okolnost neměla na další zdárný vývoj Sandry žádný vliv.

Tato zkušenost byla do dnešní doby poslední zkušeností rodiny se soudním jednáním.

8 Vztahové ukotvení Sandry v adoptivní rodině

8.1 Budování vztahu se Sandrou

V této podkapitole se budou některé informace nejspíše opakovat, ale považuji za důležité na ně znovu poukázat, protože během rozhovoru jsem vnímala, jak některé z následujících informací byly pro komunikační partnery významné.

Martin s Martinou si vytvořili vztah k dítěti již od prvotního setkání s ním, stejně jako ostatní členové jejich rodiny: „*I naše děti ji přijaly úplně fantasticky.*“ vysvětlil Martin. Dále Martin hovoří, jak rodina postupně zažívala krásné radostné okamžiky se Sandrou: „*...začaly přicházet ty krásné věci, kdy prostě jsme byli šťastní a ta Sandra to začala vnímat, a prostě začala se, začala se rozvíjet do fantastický ženský.*“ Zde Martin zhodnocuje dlouhodobější vývoj Sandry. Od jejího příjezdu až do současnosti, kdy Sandra vnímala lásku své nové rodiny a díky tomu se mohla rozvíjet. Dále pokračuje: „*No to teďka to dětství já doufám, že (veselý povzdech) bylo, dá se říct idylický, protože oba jsme s manželkou, nebo já jsem pracoval, vydělával jsem docela slušné peníze, byli jsme zajištěni. Manželka vlastně šla na mateřskou dovolenou no a prostě bylo to, bylo to úplně úplně skvělý a nevím prostě, co bych k tomu nějak řekl no.*“

Martina ve své výpovědi také popisuje, jak skvěle celá rodina Sandru přijala za vlastní a to již od začátku, kdy se až do jednoho roku Sandry obávali možného odebrání Sandry, kdy se biologická matka mohla stále rozhodnout pro své dítě: „*No a tak po tom roce, už tak i jako kdy ještě člověk žil v takovém napětí, protože pořád mě strašilo to, co bude, co bude za ten rok, že, jestli opravdu nám ta Sandra zůstane, nebo ne. Protože člověk jako fakt si za tu dobu ten vztah vytvoří, tam to opravdu úzké pouto je, a celá rodina jako tu Sandru přijala a všichni se k ní hrozně pěkně chovali. A jako řekla bych, že všichni z rodiny ji přijali úplně za vlastní, jakože to, že opravdu je adoptovaná, tak nic takového jsem nikdy od nikoho prostě neslyšela. No po tom roce, mi tak nějak spadl kámen ze srdce, s tím, že teda už je opravdu (důraz) jako naše. No a začal takový opravdu normální, běžný život s vlastním dítětem, vlastně. (radost, pocit štěstí)*“

Martina dále rozvíjí vztah sourozenců k Sandře: „*Ve vztahu se sourozenci (radost, smích) je to skvělý, mají se hrozně rádi, a prostě je bere jako starší sourozence, hlavně je bere automaticky jako vlastní. Úplně normální průběh. Úplně v pohodě, prostě, vím, že se mají rádi. Jediný možná, co ještě mě napadá v tom sourozeneckém vztahu, že možná jestli jim to někdy nebylo tak jako líto, nebo, nebo jestli třeba i trošku na sebe nežárlili, protože my jsme se jí fakt hodně moc věnovali, a tak jsme jí byli nějak plní, tak možná to, jestli se neodrazilo někdy trochu na nich. Že my jsme je prostě už brali, že jsou velcí, ale je fakt, že když jsem nad tím pak třeba přemýšlela, tak i když jsou velcí, tak že možná potřebovali taky ještě, abychom se jim také věnovali tak intenzivně jako té Sandře. Tak snad jediné možná jestli jsme tady nezachybovali. Tak věřím, že dneska ale je to snad všechno dobrý (smích), to by museli říct taky oni, se vyjádřit.*“ Zde mi Martina ukazuje, že s Martinem měli (mají) rádi všechny své tři děti. Avšak nejvíce se věnovali Sandře, což si matka uvědomuje. Svě dvě starší děti brala již jako dospělé, i přesto, že oba byli v té době v období střední adolescence. A i když mohli jako rodiče pochybit, věří, že láska mezi členy rodiny je tak velká, že všechny nedostatky rodičů jsou odpuštěny a zapomenuty. Jak z rozhovoru vyplývá rodina je soudržná, a tak se může stát zdrojem jistoty a bezpečí pro dítě. (Vágnerová, 2012) Z rozhovoru není patrný žádný souboj, závist, či cokoliv negativního mezi vztahy v rodině.

8.2 Informování dítěte o adopci

Není jednoduché dítě informovat o tom, že je adoptované. Proto může vzniknout spousta otázek, zda dítě informovat a jak. Zákon hovoří o povinnosti jedince informovat. Na tom se také manželé shodli a Sandře tuto skutečnost sdělili, nebo víceméně Martina: „*Já jsem to, to jsem si víceméně vzala zase já asi na starost, tady tuto stránku toho, že jsem si opatřila i nějakou literaturu, a zabývala jsem se těmi věcmi. I jsem se ptala třeba zrovna toho Honzy (známý, který telefonoval před rozhovorem), protože oni měli taky toho Samika adoptovali. Kdy, kdy tomu dítěti, co je nejlepší. Tak jsem si to všechno promýšlela, kdy tomu dítěti říct, jako že, že je adoptované. Tak potom, co jsem si tak nějak pozjišťovala, vyčetla, a takové. A nějak jsem se rozhodla jako pro to, abych jí to řekla úplně co nejdřív,*

když to bude vůbec moct nějakým způsobem pochopit. A tak začala jsem jí to říkat jako spíš takovým způsobem, že se nenarodila z mého břicha, a že, že jsme si ji vlastně vybrali v takovém domečku, kde bylo spoustu dětí a že ze všech těch dětí jsme si vybrali prostě zrovna tu Sandru.

Snažili jsme se jí dát prostě, nebo jakože, chtěla jsem jí to říct takovým způsobem, aby věděla, že prostě byla úplně jedinečná, že, prostě jsme to udělali, já nevím, jak to říct, ale prostě, že jsme si ji vybrali. A tak, aby takovým úplně jednoduchým způsobem, jako pochopila, že není narozená, jako, z mého těla, ale že, že nám byla tak vzácná, že jsme si ji prostě vzali, vybrali. A pak prostě tím, jak jí přibýval věk, tak vždycky jsem se jí něco, něco málo zase jako přidala k tomu, co by zrovna mohla pochopit, nebo když ona sama měla nějakou otázku, nebo, ona se i jako zeptala, když jsme o tom začali třeba mluvit, co, proč a jak. Tak, jak to zrovna v tom svém věku chápala, takže vždycky jsem jí, postupně vysvětlila, že měla vlastně jinou maminku, ze které se teda narodila, dokonce i časem jsem jí potom řekla, že má i sestřičku, že byly dvě v tom břichu. (krátké zapřemýšlení) Takže pak jsem to tak jako fakt ocenila zpětně, že, to bylo takto jako velice dobré jí to od malička, takovým nějakým úplně šetrným a jemným způsobem prostě říct. Ona si to tak nějak, jakoby trochu i vedla sama to, že když jí něco z toho nebylo jasné, tak se sama třeba zeptala, nebo tak. Takže ona už ve školce vlastně věděla, že je adoptovaná. Ve škole se tím v podstatě i jako chlubila kolikrát, ona to v jednu dobu měla takové období, kdy to jako všem prostě málem na potkání (hlasitý smích) říkala, že je adoptovaná a tak a ona s tím byla jako úplně ztotožněná, a prostě neměla s tím vůbec žádný problém. Věděla, že tady funguje prostě láskyplný vztah, takže neměla v ničem žádné zábrany, věděla, že se na nás může spolehnout a opřít se o nás. Takže byla prostě úplně ve všem v pohodě. Jako asi by byla katastrofa, kdyby nic nevěděla a někdo by jí to takhle vpálil: „Však ty nejsi ani jejich.“, že nebo prostě něco takového. Tak toto musí asi s tím dítětem hrozně zacvičit. A navíc, tady to vědělo určitě strašně moc lidí, protože manžel, jako lékař, je tady známý. A jako lidi prostě věděli, že jsem nebyla těhotná, a naráz jsme měli dítě, že takže to se, to se rozšíří velice rychle. Tak kdyby chtěl toho někdo někdy potom zneužít, tak klidně mohl třeba, že.

Takže určitě to bylo lepší i tady z toho důvodu, že prostě to ta Sandra věděla, ale, jak říkám, nejlepší bylo asi to, že sama to dokázala prostě po těch, po těch kousíčkách dobře vstřebávat a přijímat. Nezdálo se jí na tom prostě ani nic divného, si myslím.“ Z této

výpovědi Martiny je patrná souhra rodičů, kdy si rodiče rozdělili role. Jeden vyřizoval administrativu a druhý se staral o citlivé sdělení a perfektní přípravu na situaci. Matka si zjistila nejen odborná doporučení z literatury, ale tázala se také na osobní zkušenost svého kamaráda, který má také adoptované dítě. Tudíž matka mohla zjistit, čemu se případně během sdělení vyvarovat. Dále je z rozhovorů patrné, že manželé se naprosto respektují a navzájem obdivují. Matka obdivuje Martina za jeho schopnosti během vyřizování administrativy: *„To si vzal víceméně na starost tatka, to jsem ho fakt jako úplně obdivovala jak a kde všude získával, nebo ani nevím, ty informace a tak.“* A Martin zase obdivoval svou ženu za umění sdělovat informace Sandře o adopci: *„To byla skvělá práce mé ženy, která vlastně si nastudovala i nějakou literaturu a Sandře prostě postupně oznamovala, nebo prostě, že má i biologickou maminku, že prostě, je adoptivní, dokonce, že, že má i sestřičku, takže prostě toto víceméně vyřešila manželka a vyřešila to geniálně! Protože já jako chlap, bych to zas nechával volně plynout, a i z časového (smích), možná se vymlouvám, z časového vytížení bych toto řešil daleko laxněji. Ale jsem manželce hrozně vděčný tady za to, že to vyřešila tímto způsobem jako, a bylo to to nejlepší, co mohlo být, protože můžeme se Sandrou mluvit zcela otevřeně. Nic před ní víceméně neskrýváme, nebo víceméně vůbec před ní nic neskrýváme. Když měla sem tam potřebu s námi o tom mluvit, tak se zeptala, bylo jí odpovězeno a byly takové drobné vlny, jako že, ale nic nějak závažného, nějaký konflikt tady nikdy nenastal.“* Rodina na mě působí velmi pozitivně, vnímám mezi nimi hezké vztahy, kdy si manželé sebe navzájem váží a obdivují se za různé věci a ve vztahu k dětem fungují jako schopní rodiče, i když převážně hovoří o Sandře. Myslím si, že skutečnost adoptování sdělili Sandře více než schopně a navíc jednali ve shodě s literaturou, kterou blíže popisuji v kapitole 3.2. Problematika informování. Navíc Sandra, jak vypovídá Martina, vnímá skutečnost výborně: *„No úplně, úplně jako v pohodě, nemá s tím problém. Nevím, jak jinak bych to vyjádřila, ale jako pohodově.“*

9 Adaptace Sandry v kontextu zdravotních rizik a jejímu postoji k biologické rodině

9.1 Zdravotní stav Sandry ve srovnání se sestrou Klaudií

V této podkapitole chci porovnat zdravotní stav dvojčat, kdy jsou jejich zdravotní stavy během vývoje rozdílné. Jak je obecně známo, stres působí na náš zdravotní stav. Martina hovoří o zdravotním stavu biologické sestry Klaudie slovy: „...zjistilo se, že ta Klaudie má vlastně taky zdravotní problémy, po té dýchací stránce, že je silný alergik. Takže s tou Sandrou to bylo všechno v podstatě zdravotně v pohodě, tam akorát potom časem se objevila jako alergie na mléko, ale to nám paní doktorka vysvětlila, že je jenom dočasné, že to kolem třetího roku vymizí. Takže my jsme akorát upravili jako stravu a trochu jinak se jí vařilo, a je fakt, že kolem těch tří let ta alergie vymizela a v podstatě může dneska Sandra cokoliv. A jinak je, jako taky sice potom začala chodit na alergologii. Já nevím kolem pátého, šestého roku asi, a zjistilo se, že má jenom úplně hraniční, hraniční jako hodnoty, takže v podstatě dneska je to celkem v pohodě, protože jenom úplně třeba teďka na jaře, když jsou pyly a takové, tak na krátkou dobu nasadíme prostě léky, a pak zase už může být bez těch léků, jo, v průběhu jako dalších měsíců třeba. Takže fakt jako z toho, jak třeba by tam mohly být zdravotní předpoklady, že po té matce vlastně, něco takového zdědí, tak je to úplně v pohodě a úžasný jo. Myslím si, že určitě tam hraje jako i roli psychická stránka protože, určitě ta Klaudie na tom musela být mnohem hůř, protože i když byla v podstatě u své vlastní matky, ale ona neměla tak jako to, to zázemí, že jako protože nebyla dobře zajištěna finančně, a tak, takže oni se i nějak asi dost možná stěhovali, a tak. Takže tam to fakt asi nebylo jednoduché, takže ta Klaudinka i zdravotně na tom byla teda mnohem hůř, no.“ Martina porovnála zdravotní stav sester a uvedla, že si myslí, že onemocnění může být i psychosomatické.

9.2 Sandřin postoj k biologické rodině

Dále se svých komunikačních partnerů dotazují, jak vnímají postoj Sandry k její biologické rodině? Martina odpovídá, že Sandra: „*„zatím neprojevila sama zájem o to, že by se třeba chtěla se sestřičkou setkat. Vypyťovala se, když jsem jí ukazovala fotku té maminky, kterou jsme dostali od ní, když se vdávala.“* Martina v odpovědi na otázku hodnotí své vysvětlení adopce Sandře slovy: „*Tak já jsem se snažila jí jako podat to tak, že aby si nemyslela, že nebyla přijata nebo že byla nechtěná jako tou svoji maminkou, tak snažila jsem se jí to podat tak, že prostě ta maminka byla v té těžké situaci a že jako prostě nemocná a tady ty všechny věci v podstatě tak jak byly, že to prostě musela udělat, že to udělala víceméně jako z lásky, z lásky k té Sandře, aby se ona měla dobře. Jo, že věděla, že prostě ona nebude mít ten život jednoduchý a kdyby se měla o ty obě děti starat, tak že by to nezvládala, že by to bylo jako hodně složité, takže tady z toho hlediska jsem se snažila, jako, takovým způsobem to té Sandře jako podat, aby jo, aby v ní fakt nevzrostl nějaký pocit, jak to asi se může často stát, že ty děti si myslí, že ta maminka jako dala k adopci, tak že je vlastně nechtěla. Jo tak to jsem nechtěla, aby si tak něco takového Sandra, aby ji vůbec něco takového napadlo.“* Zde považují za důležité poukázat na to, že Martina v celém srozumění o adopci se snaží Sandře ukázat, že je jedinečná a úžasná. I přes skutečnost adoptování Sandry ji celá rodina považuje za biologicky vlastního člena rodiny. Z takového prostředí a přístupu je málo pravděpodobné, že by vznikl u Sandry nějaký psychický blok z důvodu osvojení. Martina dala Sandře značně najevo, že i když není její biologické dítě, tak to tak rozhodně nevnímá a Sandru považuje za vlastní, čímž tak vytvořila pro Sandru skvělé prostředí, kde je velice nepravděpodobné, aby u Sandry došlo k nějaké psychické dysfunkci.

9.3 Dnešní situace

Sandra určitě neví veškeré informace ohledně osvojení, ale nebojí se rodičů kdykoliv a na cokoliv zeptat. *„Sandra, když se na něco ptá, tak o tom mluvíme. Ale zatím nikdy žádný problém nenastal, a neměla potřebu nějak výrazněji po tom pátrat. Nebo nevyjádřila ani přání, že by prostě, jsme měli zajistit nějaký kontakt, nebo něco. Takže kdyby měla prostě toto přání, tak určitě bychom to řešili. Jako máme natolik krásný vztah, že prostě nemáme z toho, si myslím, obavy a prostě ten kontakt, ten prostě bychom samozřejmě umožnili. I počítáme s tím, že kdyby se chtěla vidět se svou sestrou, tak prostě, že bychom jí to umožnili. Orientačně víme, kde prostě se nachází, jako kde žije, takže určitě to není jako neřešitelný problém ani po technické stránce.“* Zde se Martin opět projevuje jako schopný zařídit setkání Sandry se sestrou. I Martina souhlasí s možností setkání dvojčat: *„Takže ví o tom, že sestřičku, vlastní dvojčátko, že jako má, když se s ní bude chtít kdykoliv setkat, tak rozhodně nejsme proti, určitě oba s manželem čekáme, že tahle doba jednou přijde.“*

Přístup rodičů k Sandře je velice kladný, plný lásky a úcty jak k ní, tak k biologické rodině. Také hovoří o tom, že se Sandrou tráví hodně času a mají mnoho společných zážitků: *„Jinak jsme toho i hodně pcestovali, protože ty možnosti už tady byly, vlastně potom ta finanční situace byla lepší, takže docela jsme i jako hodně cestovali. Vlastně jsme všude, byli jen s ní, bez Sandry jsme vlastně nikde ani nebyli, brali jsme ji všude, i když jsme jeli někam, já nevím, no prostě všude, kamkoliv jsme vyrazili. Až teď, kdy jí bude teďka těch dvanáct a je vlastně puberták, že, tak už jako s rodiči nemusí být pořád, že, tak, tak se dá říct, že jsme někde, někde jeli třeba už jako sami, ale, ale až úplně teď poslední dobou a tak je to jako tak velice zřídka.“* To svými slovy potvrzuje i Martin: *„Teď je v šesté třídě (posměch), stává se z ní parádivá ženská, která nás sem tam trápí jako svými vrtošky a svým (smích) chvilkovým nezájmem o školu, a já nevím čím vším možným, ale prostě je to pořád zlaté děcko, které se k vám přivine, a kterému všechno slíbíte, kterému všechno povolíte a které prostě se snažíte, aby bylo šťastné, a které prostě k nám patří.“*

Láska a radost ze Sandry je cítit v průběhu celého rozhovoru. Rodiče své rozhodnutí a život se Sandrou zhodnotili - výpověď Martiny: *„Je fakt, že jsme toho jako nikdy, nikdy teda nelitovali, že jsme ten krok udělali, a jako to, že jsme ji prostě od začátku, od toho miminka, jako dali tu lásku, už jsme ji prostě tolikrát dostali zpátky, (pláč-dlouhá pauza) když taťka přišel z práce, tak ona vždycky se tak jako rozběhla: „Tatínku! Tatínku!“ (pláč) A já, když jsem začala po mateřské taky chodit do práce a vrátila jsem se z práce domů, tak taky to uvítání prostě vždycky od té Sandry, že už mě zase vidí, a že jsem jí vlastně chyběla, a (pauzička) tak to bylo prostě úžasný, vždycky. (pauzička) Takže tak jsme prostě vždycky na sebe, když jsme byli od sebe na chvíli, na půl dne, nebo taťka ve službě, tak vždycky jsme se na sebe strašně moc těšili.“*

Rodičů se také dotazují, zda je něco, co by zpětně změnili. Matka vypovídá, že by nic neměnila. Otec už úplně stejného názoru není: *„(Přemýšlení) Ještě jednu! (hlasitý smích) Vůbec ne! Jako jsme šťastni, že ji máme, a říkám, je to to nejkrásnější, co mě v práci, nebo v životě snad potkalo.“* Martin se cítí během rozhovoru pohodlně, a tak i žertuje. Je ale vidět, že je spokojený otec a manžel.

Rodiče se s Andreou delší dobu nesetkávají, nejsou v kontaktu. *„O matce už jsme dlouho teda neslyšeli nic, nebo nevím, jestli taťka, ale já ne. Ale většinou řekl, když něco, něco se dozvěděl, no asi ten život neměla a nemá jednoduchý. Asi na tom není dobře ani, ani psychicky moc, nevím, je to takové nějaké všechno asi hodně složité, protože u té rodiny nějak nezůstal. Tak jak se vlastně vdala, tak a měli spolu vlastně druhé, jakože druhé těhotenství, druhé dítě, tak, tak se zase rozvedli, takže jsem si říkala, že jako, byla jsem ráda, že se vdala a že tím získala zázemí a Klaudie rodinu, že. A ten její muž je někde u záchranářů, takže tak nějak bych myslela, že to ukazuje na nějakého asi dobrého člověka. Tak jsem si říkala, to bude fajn, že bude mít rodinu, ale prostě nevydrželo to. Rozvedli se a ještě to tam bylo nějaké takové, že ona dokonce o něm mluvila, jako že on snad měl údajně zahynout, nějak tragicky, asi při nějakém možná zásahu, aspoň tak jsem to chápala. Ale zjistila jsem, že to není pravda, že on žije. Ale asi, já nevím, ta její psychika zřejmě v tom hraje velkou roli. Ty její záchvaty možná měly vliv na její psychický stav. Takže není asi úplně v pořádku. Kde je Klaudie teďka, tak to nevím. Jestli ji nedostal do péče ten otec, nevím, nemám žádné informace.“* vysvětluje Martina.

Martin se k situaci Andrey kladně nevyjadřuje: „*Ona ta biologická matka je trochu složitější povahy, je teda i nemocná, má větší zdravotní potíže, absolvovala další vztah, kdy vlastně se provdala, měla další dítě s tím partnerem, pak se rozešli a nevím, jestli, zda se zcela dobře stará o své stávající děti. Spíš si myslím teda, že moc ne.*“ Manželé rozhodně Andreu nesoudí a neodsuzují za její čin, naopak její situaci chápou a jsou rádi, že vše dobře dopadlo a mohli tak pomoci. Ráda bych podotkla, že vnímám tuto adopci i jako pomoc samotné rodině, která chtěla další dítě, což se jim žel přirozenou cestou nedařilo.

9.4 Zajímavé faktory

Co mě u obou rodičů zaujímá je to, jak oba vnímali celý příběh za neobvyklou situaci. Ano, nemůžeme říct, že tento příběh je zcela běžný a každodenní. Ale povšimla jsem si, že rodiče viděli i na ostatních lidech, kteří přišli se Sandrou a rodinou do kontaktu, že vnímali celou situaci také ojediněle. Například Martina popisuje příchod manžela domů a popisuje zážitek z porodu: „*...to bylo taková nějaká mimořádná celkem příhoda.*“ Podle Martiny také zdravotní sestry starající se o Sandru jí věnovaly mimořádnou pozornost: „*...i ty sestřičky tam měly takový k ní pěkný přístup. Zřejmě to všichni tak nějak cítili, tak zvláštně.*“

Něco mimořádného a zvláštního popisuje i Martin, kdy se ho tážu, jak vůbec došlo na myšlenku osvojení: „*To prostě postupně dozrávalo jako při tom pobytu, když se narodila, a kdy jsme uvažovali prostě o tom, že prostě nějaké dítě bychom ještě chtěli. A ta situace byla tak neobvyklá, že to tak asi mělo být.*“ Nejen, že Sandra je pro rodiče výjimečná a učí ji tak i cítit se, ale oba se shodují, že celá situace a to už od toho početí, byla ojedinělá, neobvyklá událost. Rodiče ničeho nelitují a jsou za celou situaci rádi a hodnotí ji kladně. Podle slov Martina: „*Když jsem končil po deseti letech na oddělení, tak jsem si říkal, že prostě Sandra bylo to nejkrásnější, co mě vlastně v nemocnici potkalo a mohlo potkat jako. A to si myslím do dnes a Sandra je normálním členem jako naší rodiny, kterou milují babičky, milují ji děti, milujeme ji my, prostě a ona nám to vrací stejnou, stejnou mírou.*“

9.5 Dotazování okolí

Můj poslední dotaz se týkal okolí, které znalo rodinu, jak reagovalo na celé osvojení. Martin reaguje suverénně, kdy vypověděl: „...bylo to naše rozhodnutí, já jsem rozhodně neměl potřebu nebo pocit, že bych se měl s někým jako radit, nebo něco jako nevím...jestli prostě jsme si chtěli nechat něco rozmluvit nebo doporučit, takovou potřebu jsme neměli.“ Martin zdůraznil, že jestli dostával dotazy od známých, tak obecné, a když měl dotazy on, tak přes sociální pracovníci OSPOD.

Martina na mou otázku reagovala odlišně a řekla, že lidé se jí dotazovali, proč Sandru adoptovali, jakým způsobem proběhla adopce. Tvrdila, že v církvi je „docela zvykem“, jak říká, že lidé často adoptují dítě. S manželem se shodli, že lidi zajímala administrativa osvojení. Setkala se ale i s negativní reakcí: „Myslím si, že v církvi nám fakt všichni fandili, že z jejich strany to bylo opravdu takové milé a povzbuzující. A ostatní? Ty odezvy byly různé. Někdo prostě říkal: „Já vás obdivuju jako.“, ale jako v dobrém, že jsme něco takového udělali. Někteří naopak, možná měli možná, že se setkali s nějakými příklady v životě, nebo tak, kdy jako ty děti prostě se vyvíjely jako špatným směrem jo, že z nich třeba vyrostli grázli, nebo já nevím jo tady tak, tak ti potom měli spíš k tomu jako nedůvěru, nebo tak, jak bych to řekla jo, ale řekla bych, že většina prostě nebo s lidmi s kterými my se, my se tak jako setkáváme, tak myslím si, že nám jako všichni spíš fandili, a že to jako brali jako dobré no.“ Popsala svůj zážitek Martina.

I zde je vidět postoj manželů, jak byli rozhodnutí pro adoptování Sandry, a myslím, že i kdyby se setkali s velmi negativním přístupem známých, nedali by se od osvojení odradit. Což je obdivuhodné. Manželé se navzájem podporují a jsou si oporou. V rodině jsou láskyplné vztahy, kde podle výpovědí nikdo nestrádá.

Závěr

Osvojení je nejčastější forma náhradní rodinné péče, která dává možnost jedincům získat nové láskyplné prostředí uvnitř milující rodiny, které jim z nějakých důvodů nemohlo nebo nechtělo být poskytnuto. Osvojený je přijat cizí osobou za vlastní a podle právní definice mezi nimi vzniká stejný vztah, jako je mezi rodičem a dítětem.

Cílem práce bylo podrobné popsání a zanalyzování příběhu adopce nezletilého dítěte předjednaného v rámci vzájemné dohody mezi adoptivními rodiči a biologickou matkou v době kolem porodu a následné zanalyzování jeho důležitých momentů v kontextu vývoje obecné praxe a vysvětlení následných souvislostí i názorů v oblasti zajištění péče o děti svěřované k adopci.

Problematiku adopce, neboli osvojení, jsem nastínila v první části práce, kde jsem se zabývala právním vymezením náhradní rodinné péče v České republice dle nyní platné legislativy a také legislativy platné v době, kdy proces osvojení, o němž píše, probíhal, tedy v roce 2003.

Metodou naplnění cíle práce byl kvalitativní výzkum realizovaný jako případová studie za použití narativního rozhovoru. K rozhovoru mi byl k dispozici manželský pár adoptivních rodičů, jejichž příběh začíná těhotenstvím svobodné matky, která zažívala těžkou životní situaci, kdy se při vlastním špatném zdravotním stavu starala o nemocnou matku v nevyhovujících bytových podmínkách. Těhotná Andrea byla v péči gynekologa, kterému sdělila osobní zájem o interrupci, kterou však Martin nastávající matce rozmluvil. Nyní dítě dostalo šanci na život. Avšak v momentu, kdy dítě mělo přijít na svět, matka o jeho budoucnosti opět rozhodla a informovala svého porodníka Martina, že jedno ze svých dvojčat čeká život bez biologické matky a sestry.

Pro dítě se objevily nové možnosti v momentu, kdy Martin s tímto příběhem přišel za manželkou, se kterou se snažil po několika potratech otěhotnět. Manželé se byli podívat na odložené a nechtěné dítě do nemocnice na novorozenecký pokoj, kde vznikl první

zážitek a vytvořil se tak mezi nimi vztah, který se stal bodem zlomu ke konečnému rozhodnutí o adopci dítěte.

Manželé získali odborné informace od sociální pracovnice Městského úřadu oddělení sociálně-právní ochrany dětí, kdy na základě těchto informací a doporučení se setkali s Andreou a vytvořili tak dohodu o předání Sandry do jejich péče. Celou situaci důkladně probírali i s ostatními členy rodiny, kdy se k celé situaci rodina postavila čelem a byla manželskému páru oporou. Na základě dohody si Sandru vyzvedli v kojeneckém ústavu, kde v okamžiku spatření Sandry vzniklo první a zároveň poslední zaváhání o adopci tohoto dítěte. Manželé se zamysleli, zda je správné si Sandru vzít do své péče. Avšak vícekrát neváhali a Sandru si přivezli do nového a láskyplného domova, kde ji poznal i zbytek rodiny.

Manželé podstoupili obtížné kroky při jednání s OSPOD, kdy se snažili Sandru získat do pěstounské péče. V kontaktu se sociálními pracovníky OSPOD Martin nezískal potřebné informace, které požadoval, tudíž byl nucen požádat o právní pomoc. Díky pomoci rodinného přítele, jakožto právníka, podali manželé žádost k okresnímu soudu, kde žádali o svěřeni nezletilé Sandry do společné pěstounské péče. Dalším jejich postupem bylo Sandře změnit adresu trvalého bydliště, čímž jim také byla přidělena nová sociální pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dítěte a také jim byl určen jiný okresní soud, který jim posléze svěřil Sandru do pěstounské péče. Po několika měsících okresní soud zastavil jednání svěřeni do pěstounské péče, kdy manželský pár vzal zpět žádost o pěstounskou péči v plném rozsahu. Hned na to podali novou žádost, kdy se jednalo o osvojení Sandry. Okresní soud jejich žádosti vyhověl, tudíž se stala osvojenkou Martina a Martiny.

Těsně před dovršením jednoho roku Sandry manželé podali návrh na odboru sociálních věcí a zdravotnictví, oddělení sociálně-právní ochrany dětí, Městského úřadu na nezrušitelné osvojení nezletilé Sandry. Okresní soud tento návrh přijal, tudíž byli osvojitel Martin a osvojitelka Martina zapsáni do knihy narození na matričním úřadu na místo biologických rodičů.

Sandra se v rodině vyvíjí jako zdravé a spokojené dítě bez jakýchkoli psychických či tělesných potíží. Zdravotní komplikace se u ní objevují jen zřídka. Sandra je dle

výpovědi rodičů šťastné dítě, které je momentálně v pubertě a které je seznámeno s vlastním životním příběhem o osvojení. Sandra zaujímá pozitivní postoj k původní biologické rodině. Adoptivní rodiče nejsou v kontaktu s Andreou a netuší, kde momentálně žije.

Z rozhovorů byly získány velmi zajímavé informace, které mi umožnily splnit cíl této práce. Ve výpovědích se objevily skutečnosti, které jsou popsány v konceptuální části, a nebylo zaznamenáno žádné protiprávní jednání, kdy by adoptivní rodiče získali dítě za úplatu, ze které je pracovnice OSPOD podezíraly. Pokud by se svěřením dítěte do péče adoptivních rodičů prokázalo jako zpoplatněné, jednalo by se o trestný čin. Osoba tak konající by byla potrestána odnětím svobody až na několik let. (Trestní zákoník - č. 40/2009 Sb.)

Zjistila jsem, že proces osvojení a následná adaptace dítěte na novou rodinu proběhla bez vážnějších komplikací. Vše bylo vyřízeno ke spokojenosti všech zúčastněných stran.

Sociální pracovnice mohly protestovat, či nesouhlasit s právním postupem osvojitelů, tedy způsobem zprostředkování osvojení, z důvodu jiného konání, než jaké umožňovala tehdejší legislativa. Rodiče znali biologickou matku, která věděla, kde se její dítě bude v budoucnu nacházet. Což může být výhodou i nevýhodou v případě pokusů o vydírání apod. Úřednice mohly vyjádřit nesouhlas s jiným než běžným plněním postupných kroků nutných k osvojení. Rodiče tyto kroky (např. příprava na osvojení) neabsolvovali a za pomoci právníka našli jiný způsob osvojení, který však byl v souladu jiných důležitých paragrafů.

Po změně sociální pracovnice OSPOD, která dbala především na blaho dítěte, rodiče dostali Sandru do péče. Pracovnice předala Sandru do péče na základě souhlasu Andrey. Respektovala tak dohodu uzavřenou mezi matkou a manželi. Manželé dále hledali možnosti získání Sandry, zažádali tedy o pěstounskou péči, kdy návrh na ni po čase stáhli a změnili na návrh osvojení.

Žadatelé byli prověřeni soudem, kdy byli vyslechnuti, podali listinné důkazy (rodné listy zúčastněných, lékařské zprávy, zprávy o pověsti, výpisy z rejstříku trestů,...). Sandra

byla v rodině manželů na jejich náklady, kdy byla v milující rodině se vzornou péčí o dítě. Sandra neměla žádné zdravotní problémy a velmi dobře prospívala. Dle zákona o rodině § 64 - 70 bylo osvojení ku prospěchu Sandry, mezi osvojiteli a osvojencem byl přiměřený věkový rozdíl, osvojení bylo ku prospěchu dítěte i společnosti, dítě osvojili manželé, a dítě bylo po dobu nejméně 3 měsíců v péči rodičů na jejich náklad. Soud návrhu tedy vyhověl ku prospěchu nezletilé. A po dosažení jednoho roku nezletilé byla Sandra osvojena nezrušitelným osvojením.

V dnešní době rodina žije spořádaným životem, kdy se o osvojené dítě stará s láskou. Dítě je absolutní součástí rodiny, adoptivní rodinou bylo přijato okamžitě. Rodina se v současné době nestýká s biologickou matkou osvojené, ale zároveň nijak nebrání možnému budoucímu setkání osvojené s její biologickou rodinou.

Výsledky výzkumu mohou být inspirací pro osoby uvažující o osvojení dítěte. V práci tito lidé mohou zjistit pozitivní, ale i negativní postoje a pocity osvojitelů, ale i odborných pracovníků, kteří se procesu účastnili. Práce může posloužit i odborným pracovníkům, kteří zde mohou zjistit, jak je na ně nazíráno z řad zájemců o adopci.

Anotace

Tato diplomová práce pojednává o adopci dítěte předjednané v rámci vzájemné dohody mezi adoptivními rodiči a biologickou matkou v době kolem porodu a následných souvislostech.

Práce je členěna na dvě části a to na konceptuální a výzkumnou část. V konceptuální části jsou popsány podrobné informace o adopci a adaptaci dítěte do nové rodiny. Výzkumná část se věnuje samotnému příběhu a jeho důležitým momentům v kontextu vývoje obecné praxe. Jsou zde zohledněny i názory v oblasti zajištění péče o děti svěřované k adopci. Následná zjištění jsou zařazena do kontextu současných poznatků o souvislostech adopce a dalších institutů náhradní rodinné péče, a názorů na potřeby dítěte v raných i pozdějších fázích vývoje.

Klíčová slova: Osvojení, rodina, dítě

Annotation

This dissertation discusses child adoption in terms of pre-adoption agreement between adoptive parents and birth mother during her pregnancy and on-going context.

The dissertation is divided into two parts - namely theoretical and research part. In theoretical part there are described detailed information about adoption and child adaptation to new family. Research part discusses real story and important moments of this story contrary to development in common practice. In this part there were also taken in consideration opinions on ways of providing care to children given up for adoption. At the end all the findings from research part were put into context with findings from theoretical part.

Key words: Adoption, family, child

Seznam použité literatury a pramenů

Odborná literatura

ARCHER, Caroline. *Dítě v náhradní rodině: nejčastější problémy při výchově mladších dětí v náhradní rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.

BAYLIS, Françoise. *Family-making: contemporary ethical challenges* [online]. Main edition. 2014, [cit. 2016-02-09]. ISBN 978-019-9656-066. Dostupné z: <http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199656066.001.0001/acprof-9780199656066-chapter-7>.

BUGEL, Walerian a ŠLECHTOVÁ, Hana. *Tvorba kvalifikačních prací pro studenty oborů sociální práce: principy a postupy*. Vyd. 1. Olomouc: Caritas - Vyšší odborná škola sociální Olomouc, 2012. 245 s. ISBN 978-80-87623-01-5.

BUREŠOVÁ, Pavla, POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ, Jana a Pavla VYHNÁLKOVÁ (eds.). *Rodina a náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-013-4.

CAIRNS, Kate. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0370-4.

COLOROSO, Barbara. *Krizové situace v rodině: jak pomoci dětem překonat smrt blízkého člověka, nemoc, rozvod a traumata adopce*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2008. ISBN 978-80-249-1027-7.

DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. 6. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0040-6.

GABRIEL, Zbyněk a NOVÁK, Tomáš. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.

KOLUCHOVÁ, Jarmila et al. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-637-3.

MACEK, Petr. *Adolescence*. 2., upr. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-747-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, Knižnice psychologické literatury. ISBN 80-042-5236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk et al. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Nevlastní rodiče a nevládní děti*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. 143 s. ISBN 80-7169-897-0.

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevládní a náhradní*. Praha: Portál, 1994. 98 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-85282-83-6.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.

NOŽÍŘOVÁ, Jana. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha, 2012. ISBN 978-80-86131-91-7.

PRŮCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška a MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 7. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

SCHOOLER, Jayne E. *Adopce: vztah založený na slibu: užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů, 2002. 217 s. ISBN 80-7255-066-7

STRAUSS, Anselm L. a CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Vyd. 1. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. Scan; sv. 2. ISBN 80-85834-60-X.

ŠKOVIERA, Albín. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., dopl. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VAŠŤATKOVÁ, Jana, ed., VYHNÁLKOVÁ, Pavla, ed. a BUREŠOVÁ, Pavla, ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. 79 s. ISBN 978-80-7409-013-4

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

Prameny

Accredited Adoption Service. [online]. [cit. 2016-02-09]. Dostupné z: <http://www.adoptionpregnancycenter.com/adoption-information/talking-to-your-children-about-adoption.html>.

MIHALOVÁ, Zlatuše. *Sociální problematika dětí na porodnickém oddělení a role sociálního pracovníka*. Zlín, 2009. Bakalářská. Univerzita Tomáše Bati. Vedoucí práce PhDr. Ivana Marášková. [online]. [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/10164/mihalov%C3%A1_2009_bp.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Proces zprostředkování [online]. 2013 [cit. 2016-02-25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14502>.

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb.

Zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství

Zákon č. 359/1999, o sociálně-právní ochraně dětí.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, část druhá, hlava čtvrtá.

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení.